

Poštnina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET.

Amundsen in Gullbaud

Tedenska revija

Štev. 3.

Ljubljana, dne 20. julija 1928.

Leto II.

Knjiga 4.

G. Perrot

Kdo sem jaz?

Približno dva tedna po prihodu v London sem po naključju zabredel ob jutranjem izprehodu v Hyde Park. Raztreseno sem opazoval neskončno vrsto avtomobilov in nenadoma ostrmel od začudenja. Počasi in neslišno je šinil mimo mene velik, razkošen avtomobil, v katerem sem zagledal lepo oblečene- ga mlajšega gospoda v družbi lepe dame.

— Ali se mi meša? — sem zamrmral, — če ni samo privid, potem mora biti le Pierre Fournier in nihče drug.

Fournier, moj nekdanji tovariš v znani marseillski banki, je bil namreč nekega dne meni nič tebi nič izginil. Iskali ga niso, ker ni nič odnesel. Nekaj časa pozneje se je razširila govorica, da je šel za srečo v Ameriko. Nedvomno jo je res našel. Krasen avto, brezhibna obleka in lepa dama — po vsej verjetnosti njegova soproga — to so bili zadostni dokazi sedanjega blagostanja nekoč toli skromnega uradnika!

Minilo je več tednov, preden sem vnovič srečal Fourniera. To pot se je sprehajal peš in nekam černo po ulici aristokratske londonske četrti. Zopet sem zapazil, da je bila njegova obleka skrojena pri najdražjem krojaču. Nosil je brezhibne rokavice, se opiral na palico z zlatim ročajem, po cigarnem dimu pa sem lahko presodil, da kadil le prvovrstne smotke. Potemtakem je postal moj nekdanji prijatelj velik gospod! Ta misel se mi je zdela tako smešna in nenaravna, da sem se moral namuzniti. In vendar je bilo res tako: saj se nisem mogel vedno motiti! Gledal sem za njim in videl, da je izginil za vrati krasne velike vile. Prav nemarno je poki-mal ogromnemu vratarju, ki ga je sužensko prijazno pozdravil.

— Povejte prosim, — sem vprašal v prihodnjem trenutku tega pozlačenega hrusta — ali stanuje tukaj gospod Pierre Fournier?

— Ne poznam tega imena. Tukaj ne stanuje nihče razen hišnega lastnika in njegove rodbine.

Postal sem zmeden.

— Kako pa to... saj sem vendar videl... Kdo pa je gospod, ki je pravkar vstopil?

— Gospod Stievens... Tukaj nikogar ne sprejme. Lahko govorite z njim le v njegovi banki od 2. do 6. popoldne.

Vratar me je pazno premeril od prado glave in je bil naposled tako pri-jazen, da mi je veličastno narekoval naslov zavoda.

Torej je postal Pierre Fournier, ta presneto slabi računar, kar bančnik? Čudna zadeva... Menda je res imel nepopisno srečo in je uresničil vse svoje sanje... A zakaj neki je izpremenil ime? Nihče ne stori tega brez prav tehtnega vzroka. Ne bi se mu bilo treba sramovati imena, če je le na pošten način dosegel uspeh... Neumljivo... Celo dvomljivo, po pravici povedano...

★

Naslednjega dne ob dveh popoldne sem hitro stekel navzgor po marmornem širokem stopnišču Stievensove banke. A sluga v veži me je bil zavrnil, ko sem zahteval, naj me prijavi:

— Ravnatelj je zelo zaposlen. Mislim, da vas ne bo sprejel.

Takrat sem potegnil iz listnice posetnico in hitro načel s svinčnikom poleg svojega imena: «prihaja v zadevi Pierre Fournier».

Trenutek pozneje sem že vstopil v ravnateljevo pisarno. Moj načrt se je posrečil. Menda se nisem zmotil. Stekel sem k ogromni, s papirji preobloženi poslovni mizi in stegnil obe roke z veselimi vzklikom:

— Bog te živi, Pierre, stari prijatelj! A «prijatelj» — namestu, da bi me bil presrečno objel, je nepremično sedel in me začudeno gledal.

— Ah, tako! Ali je mogoče, da me več ne spoznaš?

Ravnatelj mi je z mrzlo vljudnostjo pokazal naslanjač in dejal s službenim glasom:

— Izvolite sedeti, gospod.

Ta sprejem je učinkoval na me kakor leden curek. V zadregi sem se molče zgrudil v naslanjač.

— Povabil sem vas v sobo, — je pričel ravnatelj, — ker me je hudo začudilo vaše poročilo na posetnici. V zadnjem času sem doživel čudne dogodke, ki jih nikakor ne morem razumeti. Šele pred kratkim me je obiskal neki gospod z enakim poročilom kot vi. Tukaj je njegova posetnica.

— Zlodja, — sem se začudil, ko sem jo pogledal: — to je vendar Barbier,

naš podravnatelj. Nisem vedel, da je bila ta stara gŕčca v Londonu!

— Torej ga poznate?

— Menda, pa še kako dobro... Ali vas je tudi nagovoril kot Fourniera?

— Da.

— Izvrstno. Dovolite torej samo eno vprašanje. Ali ste res prepričani, da niste Pierre Fournier?

Ravnatelj se je nasmehnil:

— Imam, hvala Bogu, dovolj črka-zov, da sem lahko o tem neomajno preverjen.

— Čudno... Potem je to kaj redek slučaj izjemne podobnosti. Imate dvojnika.

— Menda bo tako, — je pritrdil Stievens, — če mi že dva gospoda zatrjujeta, da sem Fournier.

— Nenavadno... sem mrmral.

— Čujte, — mi je rekel Stievens, — rad bi vam sporočil še drug, vam neznan dogodek. Pretečeni teden me je ustavila na cesti neka gospa in mi je zatrjevala, da sem njen nečak, ki je izginil bogvekam že v starosti 16 let. Pravila je, da se imenujem Vincenzo Fioreli. Dal sem ji naslov in se je oglašila dan pozneje zopet pri meni. Prinesla je sliko nekega mladeniča, in hudo mi je postalo pri srcu, ko sem videl, da mi je res natančno podoben. Vsi, ki sem jim pokazal to sliko, so zatrjevali, da ne more biti večje, — boljše sličnosti.

— Potem pa ste hkrati ravnatelj Stievens, Vincenzo Fioreli in Pierre Fournier — Anglež, Francoz in Italijan, vsi trije v eni osebi... Kaj takega se seveda ne pripeti vsak dan...

Ravnatelj me je zamišljeno pogledal in slednjič vprašal:

— Mar mislite, da je vse to kaj več nego nagajivo, redko naključje?

— Ko bi le vedel natančno... Res mi je težko odgovoriti po pravici. Vse je od sile neumljivo in neresnično. Veste kaj? Moram se vrniti v Marseille. Pospešim svoj odhod in povprašam ondi, ali ni prišlo medtem kaj novic o Fournieru? Pomenil se bom z vsemi njegovimi tovariši, sploh z vsemi, ki so ga poznali. Po povratku pa vam predložim natančno poročilo.

— Izvrstno. Ta predlog sprejem z obema rokama.

— Prosil bi vas samo za majhno pomoč. Ali mi nečete povedati vsaj na kratko vaše življenske zgodbe?

— O, prosim. Saj niso dolge. Prvi moji otroški spomini me vežejo na New Orleans. Bil sem sirota in kakor ljubi Bog sam na svetu. Potem me je posinovil Stievens, star Anglež, lastnik velike izvozne tvrdke, pri kateri sem služil več let.

— Oprostite, da vas prekinem. Kako ste se pisali takrat?

Bančnik me je zmedeno pogledal: — Kaj vem! Saj sem bil deček brez staršev in dokumentov. Razumeli boste, da nerad govorim o tem. Gospodar mi je popolnoma zaupal in mi je po smrti tudi zapustil skromno dedščino, pa pismo na brata v Londonu. Le-ta me je lepo sprejel; ko je prečital zadnje bratovo pismo, je dejal: Od danes ste vi moj sin! — Nastavil me je pri svoji banki, in leto dni pozneje sem se oženil z njegovo edinko. Pred dvema letoma je odšel moj tast v pokoj in mi je prepustil vse podjetje.

Dva tedna pozneje sem se vrnil iz Marseilla.

— Poglejte! — sem rekel Stievensu, ko sem stopil v njegovo pisarno: — tu imate Fournierovo sliko, ko je bil 20 let star.

Stievens je pogledal fotografijo in zastokal od začudenja. Planil je takoj iz naslanjača pred veliko ogledalo in je pričel zopet ogledavati zdaj sebe, zdaj podobo.

— Saj sem jaz na sliki — mu je ušlo, — kje pa ste dobili to sliko?

— Obiskal sem v Marseilli stare znance in izvedel, da so Fournierja trije opazili, ko je stopil na parnik. Ti znanci so se izprehajali takrat po obrežju. To je bilo vse, kar je kdo vedel. Našel pa sem njegovo gospodinjo. Starka še živi. Dala mi je njegovo sliko, ki je bila posneta malo pred odhodom. Dal jo je za slovo. To sliko imate v rokah.

Stievens se je zatopil v misli in me je po daljšem času nenadoma vprašal:

— Slutim, da si nekako tolm.čite to sličnost, pa bi prav rad vedel vaše mnenje...

— Dejal bi, da ste hkrati Pierre Fournier, Stievens, pa tudi... morebiti! — v tretjič gre rado... Vincenzo Fioreli.

— Menda se ne boste šalili z menoj?

— Nikakor ne; narobe — če mi bo šlo vse po sreči, bom dokazal to, kar sem pravkar trdil.

— Kako pa neki? Meni se vidi vse to kakor pravljlca...

— Dovolite samo, da pripeljem k vam svojega prijatelja, mladega zdravnika, ki bo brez dvoma kmalu znamenit v svoji stroki.

— Zdravnika? Čemu?

— To vam povem drevi. Velja?

— Bodi. Rad bi, da bi mi še kaj pokaznili...

— O, prav rad — pozneje! Na svidenje, mister Stievens, danes ob štirih.

Moj prijatelj dr. Seeley je bil zaljubljen v nova medicinska vprašanja. Ko sem mu razložil ta čudni dogodek, je bil takoj ves vnet za poizkus.

— Torej se ne spominja niti svojega krstnega imena, preden je bil posinovljen? Revez, kako hudo je to! Prav redek slučaj! — je venomer ponavljal, ko me je spremil do vrat.

Ob štirih sva obiskala ravnatelja. Po nagli preiskavi mu je doktor takoj ponudil, naj se dá... hipnotizirati.

— Čemu? — je začudeno vprašal Stievens.

— To je edino sredstvo, — mu je odgovoril doktor, — da pojasnim skrivnost, ki vas muči. Rešili jo boste na mah sami, ko vas uspavamo.

Odprl je svoj majhni kovčeg, postavil na mizo gramofon in nama pokazal ploščo: bila je nedotaknjeno gladka.

— Stroj bo zapisal vsako vašo besedo, — je pojasnil doktor, — potem boste sami lahko čuli resnico, kakor bo prišla iz vaših ust.

Bančnik, ki se je menda nekoliko bal hipnoze, se je vendar v teku pogovora prepričal, da vodi zdravnika samo strokovno zanimanje, ki nima nobenih postranskih vzrokov. Naposled je privolil.

Brž ko je bil na navaden način uspavan, je stegnil doktor proti njemu desnico in velel:

— Spominajte se! Zahtevam, da se spominjate svoje preteklosti od samega začetka!

— Spominjam se, — je zašepetal Stievens in zadržel: — da. Začetek je tak: 12 let sem star in živim pri stricu v italijanskem mestecu.

— Ime! — je zapovedujoče pristavil doktor.

— Lu-ga-no, Švica... — je kakor odmev ušlo spečemu.

— Kako ste se pisali? — je nadaljeval ostro zdravnik.

— Vin-cento... Vincenzo... Fiorrelli...

— Spominjajte se naprej... Vseh dogodkov se morate spomniti!

— Moj stric umira. Joj, kako se muči... — je zopet povzel s slabotnim glasom ravnatelj: — zopet sem sam... Sosed... se me usmili... Me vzame v Ameriko... Na parniku... veliko ljudi... Morje je hudo. Vsi kričijo in tečejo. V vodi sem... Joj, kako je mrzla. Moj Bog, reši me! Da, da... Potegnem me v čoln. — 8 nas je notri ali 10 — vsi smo napol mrtvi in se tresemo od zime... Pridemo v lepo пристanišče — Marseille. Ozdravim in dobim delo. Vprašujejo me, kako se pišem, a ne vem... ne vem več. Policija mi dá ime in priimek kemika, ki je ustanovil zavod, kjer sem za slugo: Pierre Fournier. Grem v šolo. Položim izpit. Vstopim v banko Ravolis...

— Nu, vendar sem čul ime našega zavoda! — mi je ušlo.

— T-ss! — je preteče name zasikal doktor.

... Tri leta pozneje ob sprehodu na molu vidim velik parnik, ki odjadra na morje... Prevzame me hrepenenje... Vem, da sem bil namenjen v Ameriko, preden sem prišel v Marseille... Stečem domov po stvari... stanoval sem nasproti... se zamešam med potnike. Ladja plove... Zvečer, pri kosilu, vprašujejo me, kdo sem... Ne vem več... Kapitan me ima za norca... Pridemo v ogromno pristanišče New-York... Stari gospod Stievens me sprejme v službo... Odideva v New Orléans...

— Dosti! — je rekel doktor, — naprej že vse vemo.

Ko je bančnik odprl oči in je lahko govoril, je takoj vprašal: — Nu kaj? Kaj je bilo?

— Vse je jasno! — se mu je nasmejal doktor. — Podali ste nama vse izgubljene podrobnosti vašega življenja.

— Kako pa to?

— Takoj boste zvedeli! Poprej pa vam moram povedati, da je vaš primer kaj redek. Amnezija ali izgubljeni spomin je vedno posledica dokaj nenavadnih dogodivščin. Prvič ste izgubili spomin ob nesreči na morju v nežni starosti. Pričeli ste novo življenje v Marseille kot Pierre Fournier. Potem vas je razburil odhod ladje, ki je bržkone

bila slična ponesrečeni ladji, na kateri ste zapustili domače pristanišče. To razburjenje je povzročilo nenadno potovanje v Ameriko in ponoven napad izgube spomina. Tako ste pričeli vaše tretje življenje, ko vas je posinovil mister Stievens.

— Upam, da je to bilo zadnjič! — se je nasmehnil bančnik, ki se je že popolnoma otrešel trenutne slabosti po spancu.

— Želim vam to iz srca! — je odgovoril doktor. — Amnezija je muhasta bolezen, ki izgine prav tako nenadno, kakor nastane. Zdaj, ko ste oživeni, boste živeli najbrž mirno, brez dolgih

potovanj. Tako je tudi najboljše. Nikar si ne delajte skrbi zavoljo takega duševnega stanja. Amnezija ali vsaj nagnjenje do nje je prirojena lastnost. Veliko ljudi se zbudi včasih ponoči iz spanja in se strahoma vprašujejo: »Kdo sem jaz?«, če morajo odgovoriti v sanjah na to vprašanje. Če ste že tolikokrat srečno prebili, se vam ni nič več bati. Zdaj-le pa se udobno vsedite in napnite ušesa. Čuli boste samega sebe.

Doktor je navil gramofon in slabotni, pretrgani glas spečega človeka je pričel po vrsti ponavljati vse podrobnosti trojnega življenja in čudne bolezni.

M. M. Taylor

Med papuanskimi ljudožeri in čarovniki

Med kanibali v gorah

Videl sem notranjost črne Papuanske, kamor ni stopila dotihmal noga nobenega belca, in — ne pozabim je do smrti. Pregloboko so se mi zarile v spomin podrobnosti vlažne gorske džungle; še zdaj vidim mogočne gorske hrbte, čijih vrhovi se izgubljajo med vihravimi oblaki, pa strahotne prepade in divje hudournike. Spominjam se vseh težkoč in silnih naporov in živo mi stopajo pred oči prebivalci teh krajev, ki bivajo v majhnih vasicah na gorskih sedlih in rebrih.

Še zdaj, ko sem tisoče milj daleč od tega sveta in ko je čas otopil marsikak živ vtisk, mi kaj često prihajajo hude sanje, v katerih se ponavljajo tisti dnevi in noči, ko mi je notranja Papuanska toli globoko pretresla vso notranjost.

Zopet posédam v krogu golih, črnopoltih mož, čijih bistre oči so ves čas ostro zapičene vame; venomer čakajo trenutka, ko mi bo opešala pozornost in se jim bo nudila prilika, da planejo po meni. Zopet čujem njihove divje ponočne krike, ko se kličejo s skale na skalo preko vrtoglavih prepadov. In zopet jih vidim, kako se plazijo po gorski stezi, vsi z napetimi loki in z namerjenimi puščicami.

Zakaj takšna je Papuanska. Kdor jo je kdaj videl, je svoj živi dan ne pozabi. Tega prime nie čudovita slikovitost, onemu se pokaže njena priroda v vsej svoji kruti neprijaznosti; priroda, ki

utegne človeka prestrašiti, vznburiti do blaznosti, pohabiti in ubiti. Papuansko lahko mrzite ali ljubite, toda oboje strastno.

Ko je priroda ustvarjala Novo Gvinejo, je morala biti kaj šegave in slabe volje, zakaj naredila je iz nje proketo deželo krutih, oblačnih, grozo vznbuja-jočih gorskih hrbtov, prebivalcem pa je vsillila neprestani boj za obstoj, večen boj, ki traja od zibelke do groba. Za njimi se nenehoma plazi senca smrti, zakaj če jih ne ubijejo in ne snedo sovražniki, jih ograža smrt od gladu, kakor hitro ujme ali nerodica vzamejo že brez tega pičel pridelek sladkorne trstike in sladkega krompirja. Živalstva je v teh gorah bore malo — par ptičev, tu pa tam kak kenguru ali emu, ki je zablodil sem iz doline. Komur se hoče mesa, mora pojesti ubitega sovražnika — drugega nima.

Zato v teh gorah gospodar bolj ceni prašiče nego svoje žene. Belcu, kaj pa, ugovarja vest, ali vzrok je toli jaseen in umljiv, da zreš z grozo na prirodu, ki je s svojo krutostjo sama prisillila papuanske prebivalce, da uživajo človeško meso.

V teh gorah je več žensk nego možkih, zakaj prav med možmi zahteva ljudožerstvo največ žrtev. Zato se mlade žene tolikanj pulijo za možke, hoteč se za vsako ceno omožiti; običaj vele-va, da žena išče moža, ne narobe. Moški da redkokdaj košarico. Čim več žen ima, tem večji in boljše obdelani so mu

vrtovi, ki jih žene obdelujejo. Tako ima vsak mož vsaj dve, če ne do šest žena. Če katera umrje, ni zaradi tega v hiši nič joka in stoka, zakaj pri Papuanecih ni nič lažjega nego dobiti drugo ženo.

Toda izguba prašiča — joj, to vam je nesreča v hiši. Kdor hoče dobiti drugega, se mora dolgo trudoma potikati po džungli in ga ugrabiti majhnega ter tako ukrotiti, da sesa na prsih njegovih žena, menjaje se z otroci. Zaradi pogi-na kakega prašiča stori Papuanec umor, le-ta povzroči nujno drug umor in kmalu se razmahne po vsej vasi, da, po celem plemenu brezobzirno krvolitje.

Connelley mi je pripovedoval: »Vaški stražnik pravi, da je Kapateja začela vojno zaradi prašiča. Toliko je razumel iz tega, kar so si Papuanci vpili s skale na skalo. Zdi se, da je Kapateja požabila, kako je bilo pred leti, ko smo morali poslati v gore vojaške patrulje, ki so jih ukrotile. Človek bi mislil, da bodo ti razbojniki poslej previdnejši, toda —. V resnici se je zgodil še nov preobrat.

Po navadi ne boš spravil papuanskega gorca na ponočno pot, tako se boji duhov. Zato se ponoči vse njihove straže umaknejo, saj se tudi sovražna plemena boje nočnih duhov, pa vedo, da so na varnem, dokler se ne zdani. Kaj se je zgodilo, da je Kapateja premagala ta strah, ne ve nihče, toda že nekaj let se bojevniki podajajo v temi na pot in napadajo že ob svitu prebivalce Kevzeze. In še nekaj se je izpremenilo: Papuanec se po navadi vojskuje iz zasede in nikdar ne zapusti gozda. Kapatejci pa so nenadoma zavrgli tudi to staro izročilo in prireajo pohode na daleč in široko. Zaradi tega so nastale v vsej okolici hude zmede.

Nekaj čez trideset let je šele, odkar obvladujejo belci Novo Gvinejo, pa tudi dandanes se njih oblast razteza zgolj na pobregže in nekaj milj v notranjost. Tu je meja civilizacije — onkraj nje so še popolnoma neurejene razmere in prebivalci živijo tako kot so živeli njihovi predniki v vsej neskončni dobi divjaštva: v barbarstvu in ludožerstvu. Poznajo samo enega gospodarja — čarovnika.

Čarovnik je pri tem ljudstvu silno pomemben gospod. Papuanec ne gre na lov, ne začne saditi krompirja ali sladkorne trstike, ne priredi nobene slavnosti, da se ne bi posvetoval s čarovni-

kom. Za vsak nasvet mu plača, kolikor čarovnik želi. Če pridete v papuansko vas in ugledate človeka, ki je nekoliko bolj rejen in manj mišičat od drugih in ki daje videz malce brihtnejšega človeka, vedite, da je ta mož čarovnik.

Saj pa tudi pobere najlepše sadove papuanskih vrtov in dobiva najslastnejše kose človeškega mesa, pečenega na razbeljenih kamnih. Kar hoče, dobi. Kdor bi se mu uprl, mu napravi čarovnik »puripuri«, kar je za novogvinejskega domačina sigurna smrt.

Čarovnik Tata Koa

Takšen je bil nekoč tudi Tata Koa. Ko so začeli belci širiti svojo oblast v teh krajih, je Tata Koa, dotlej neomejen vladar nad vsemi dušami in telesi, občutil nazadovanje svoje moči. Vzlic temu se je še dolgo držal, zakaj čeprav je bil nag, neomikan divjak, je vendar imel v glavi več soli nego njegovi rojaki.

Po svojem očetu, dedu in pradedu je podedoval znanje, ki ga nečarovniki niso imeli. Ti predniki so bili učenjaki in psihologi — seveda po svoje. Dognali so, da zavisí od vremena, kako uspeva pridelek na vrtu ali kako je z ribami in so lahko — opiraje se na svoje vremenske izkušnje — prorokovali, ali bo uspešna setev ali ribolov. Spoznali so nadalje, da nekatere rastline lajšajo bolečine in da ima vročina zdravilen učinek. Odkrili so, da v vodi skuhan žolč neke ribe stori človeka topega in neobčutljivega, da lahko komaj vidni koščki bambusa usmrte človeka, če mu pridejo v želodec in da mora umreti, kdor se popraska s konico trstike, ki je bila nekaj dni zataknjena v gnilo meso. Prav tako so odkrili skrivnosti hipnotizma in sugestije, ki vzbujajo občudovanje celo pri omikanih narodih. Lahko si mislite, kako silno morejo takile pojavi vplivati na prebivalca novogvinejskih džungel! »Človek je to, kar veruje,« pravi pregovor. In to velja med divjaki prav tako kot pri nas.

Ko je bil tedaj Tata Koa na višku svoje moči in slave, je zadostovalo, če je rekel temu ali onemu človeku, da bo umrl in mu je le-ta verjel, in ako je rekel komu, da mu bo dobro šlo, je tudi verjel. Ako pa je smrt predolgo čakala, si je stari čarovnik pomagal s strupom, ki ga je večje pomešal v hrano ali kososovo mleko. Tata Koa se ni plašil

potovanja; obiskoval je sosednje čarovnike, ki so ga zbog njegove učenosti silno čislali in je še od njih marsikaj pridobil.

Stari čarovnik je bil tudi nadarjen glumač. Prišel je na glas zaradi svojih vraž in skrivnostnih bajanj; kadarkoli

ko bi bil njega preje vprašal za svet; smrt od kač ali krokodilov, zaradi rane ali bolezni — vse je umel izrabiti zase. Prav tako, kaj pa, tudi sleherno srečno naključje.

Ko so belopolti ljudje prodrli v njegovo območje, so takoj videli da je treba

je izvrševal kakšno čarovnijo, se je delal od sile učenega in je skušal gledalca prepričati, da je v neposrednem stiku z duhovi. Če je kdo po naključju umrl, se je bahal po vaseh, da bi bilo drugače,

na primeren način razgaliti tega šarlatana in mu vzeti ugled, če nočejo, da bi ga zlorabljal nasproti omikanim ljudem. Neki premetn uradnik si je tedaj zastavil nalogo, da Tato Koa užene

v kozji rog. Seveda se satan ni dal izgnati drugače kot z Belcebubom. Razglasil je po vaseh, da bo tega in tega dne pokazal, kake čarovnije ume bel človek. Novogvinejski domačini so — kot vsi preprosti ljudje — jako radovedni, zato se je ob določenem času zbrala vsa vas. Med prvimi, ki so posedli okoli belega «čarovnika», je bil Tata Koa.

Uradnik je položil na kamen košček smodnika; delal je tako, kakor da bi bila grudica črnega blata, ki jo je pravkar pobral s tal. Nato se je prepevaje obrnil k solncu, proseč ga pomoči in je s povečevalnim steklom, ki so ga domačini smatrali za bel gladek kamen, osredotočil solnčne žarke na košček smodnika. Ko se je le-ta ogrel, je nastal iz «prsti» ogenj in dim in preplašeni ljudje so jeli kar teči od «belega čarovnika».

Nu, radovednost jih je spet zamikala; postavili so se nekoliko dalje od tujca. Le temu je bilo to prav, tako vsaj niso opazili, da nima navadne palice; v resnici je vzel v roko divjakom še neznano puško, nameril je na ptiča, naredil grom in blisk in ptič je padel mrtev k njegovim nogam.

Tekmec Tate Koje je imel še tretje presenečenje. Izlil je vodi podobno tekočino (bil je alkohol, ki ga divjaki takisto ne poznajo) v školjko, zažgal in zapretil, da bo tako zažgal vse morje. Domačini so ga prestrašeno prosili milosti in mož se je «dal omehčati».

Kot poslednji čudež je pokazal usta — polna belih, zdravih zob. Nato si je zakril obraz z žepnim robcem in je skril vanj svoje umetno zobovje. Snel je robec — glej, groza, mož nima ne enega zoba. Še večji strah se je lotil črncev, ko je mož pritisknil robec na usta, ga odmaknil in — je spet imel vse zobe.

«Tako», je rekel uradnik, «zdaj pa naj pristopi Tata Koa in pokaže svoje čarovnije.»

Ali Tata Koa je bil medtem že pobrisal — hitel je v gozd, kolikor so ga le noge nosile. — Čez nekaj tednov se je spet vrnil, ali ljudje mu niso več toliko verjeli kot v prejšnjih časih. Počasi je Tata Koa spoznal skrivnost uradnikovih «čarovnij» in mu ni zameril, zakaj bil je kot vaški čarovnik in preganjalec duhov sam človek tiste vrste, ki žive od sleparstva. Kmalu je izpremenil poklic, zakaj časi so se tudi izpremenili.

Kako sleparijo ljudi

Tata Koa pa je izjema. Na Novi Gvineji je čarovnik še vedno prva velesila. Po večini delajo to, kar je delal Tata Koa. Seveda umejo izkoristiti tudi tekovine omikanih narodov. Neki čarovnik je bil nekaj časa zaprt v Samaraji. Tu je po naključju spoznal radio-postajo in je izvedel, da se belci s to napravo v velikih razdaljah pogovarjajo med seboj, ne da bi jih kdo videl ali slišal. Ko se je vrnil domov, si je brž postavil majhno «radio-postajo» — stolp, spleten iz različnih vej, rastlin in bog ve iz česa še, na vrhu pa visita dve dolgi šibi z morskimi školjkami na koncu. Čarovnik poseda često na tem čudnem «stolpu» in si stiska školjke k ušesu; po vseh vaseh gre glas, da čuje vse, kar ljudje govorijo, četudi so še tako skriti.

Drugi čarovnik je vlovil na morskem obrežju steklenico, ki ji pripisuje čudodelno moč. V njegovem okrožju sploh ljudje silno čislajo to, kar imenujejo «steklenica» — namreč bambusovo steklenico podobno cev. To podeduje sin od očeta, in kdor ima «najmočnejšo», bo imel najboljši lov, najboljše vrtove, največ uspeha pri ribolovu itd. Samo ob sebi se ume, da je čarovnikova steklenica prekosila vse druge.

Tako divjakovo praznoverje in nevednost obilno redita brihtnejše ljudi med njimi, ki postanejo čarovniki, zaklinjevalci duhov ali duhovni.

UMETNI OTOKI NA ATLANTSKEM OCEANU

Američani nameravajo zgraditi sedem umetnih otokov, ki bodo plavali po Atlantskem oceanu in služili za postajališča letalom, ki preletavajo Ocean. Teh sedem otokov, katerih prvi se že gradi, bo stalo 50 milijonov dolarjev. Vsak bo imel radio-postajo in skladišča benzina. Že se vrše poga-

janja, da bi se tu zgradili tudi hoteli. Amerika se hkrati bavi z načrtom, da zgradi 120 velikih letal za prevoz popotnikov čez Ocean. V zvezi s tem se misli stalne zračne zveze med Ameriko in Evropo bliža uresničenju.

T. S.

Od tovarniškega delavca do pisatelja

Ivan Molek — naš največji pisatelj v Ameriki — Slovenska beseda onkraj Oceana — Ameriški Slovenci tonejo v angleškem morju...

Premalo poznamo ameriške rojake. Prav nič se ne brigamo zanje, kakor da bi nam bili tujci ali izgnanci. Strahoten je ta naš greh! Slovenski rod v Ameriki je zapisan poginu, mi pa se bijemo ob prsi in vpijemo: Četrt milijona nas je v Ameriki! Pa ni tako, čeprav bi še lahko bilo! Ta četrt milijona kopni in bo v nekaj desetletjih skopnel. Spojil se bo z Ameriko in kvečjemu bo le še popačeno ime kakega posameznika pričevalo, da je bil njegov praded Slovenec. Pa bi se dalo še marsikaj popraviti ali vsaj zaježiti! Onkraj Oceana imamo slovenske pisatelje, znanstvenike, slikarje, glasbenike — pa kdo izmed nas jih pozna. Imamo ondi lepo število slovenskih časopisov, revij in knjig — kdo se zmeni zanje? In tako so naši rojaki navezani samo nase in ustvarjajo v smrtni borbi.

Eden najodličnejših pionirjev slovenske kulture v Ameriki je Ivan Molek. Rodil se je 8. junija 1882. na Zverkovu vrhu nad Metliko v Beli Krajini. Oče mu je bil reven bajtar in dninar in je umrl, ko je bil Ivan star deset let. Mati je garala po tujih njivah, da je preživela družino. Obiskoval je šolo v Metliki, pasel krave in čital. Čital je vse, kar mu je prišlo pod roko. Rad bi študiral. Ali mati je potrebovala pastirja: ko je dovršil osnovno šolo, se je nekaj let vadi v deželni trtnici. Pa ga ni veselilo kmetijstvo. Samo knjige in knjige. S 17. leti je pričel pošiljati dopise v neki ljubljanski tednik. Tednik jih je objavljaval in to ga je podžgalo, da je napisal podlistek, ki pa ni bil objavljen. Tedaj je pričel pesniti, kar je smatrala njegova mati za veliko potratno časa. Tudi njegovi svobodomiselni nazorji so jo hudo mučili. Da bi ji ne delal sramote, si je izposodil denar in je leta 1902. odpotoval v Ameriko.

Nov svet, novo življenje! Prišel je k svojim rojakom v Pennsylvanijo. Pomagali so mu, da je dobil delo. Največ pa si je moral pomagati sam. V Ameriki velja železni zakon: Prilagodi se razmeram, ali pa pogini! Dve leti je težko delal v jeklarskih tovarnah Steel

Tona, Herrisburga in Pittsburga. Vmes je tudi «štupal» (bil brez posla); izkusil je celo «tramparsko» (potepuško) življenje, ko mora človek krasti vožnjo na tovornih vlakih, da se odpelje drugam za delom. Vendar pa je pošiljal materi vsak dolar, ki mu je ostal od golih potrebščin. Strašna so za izseljenca leta, ko se prilagodi, ko je «greentom» (novinec), ko se uči in spoznava in ko še ne obvlada jezika. Molek pa se je divje učil, brez prestanka in brez vsake šole. Nekaj časa je bil rudar v bakrenem rudniku v Calumetu. Ob prostem času je čital in poslušal predavanja. Angleška literatura mu je odprla ogromno zakladnico znanja in Molek je grabil z obema rokama. Praktičnega znanja pa je iskal v tovarni, v rudniku, na cesti, med množico — v aparatu sistema.

Tedaj je postal nenadoma iz rudarja novinar, urednik. Bil je star 24 let. Urednik nekega slovenskega tednika je bil pijanec, pa so ga spodili in prišli po Moleka. Poznali so ga, ker je že preje pisal za list razne članke in novele. Takrat se je pričela njegova časnikarska karijera. V tej dobi se je pričel zanimati za socialna vprašanja in socialistično politiko. K njegovi politični izobrazbi je največ pripomogel angleški socialistični tednik «Appeal to Reason», iz katerega je zelo veliko prevajal za «Glasnik». Tako pa je zagazil v konflikt s tiskovno družbo, ki ji je načeloval tamošnji slovenski župnik. Na nekem shodu v župnišču bi ga bili kmalu lastni rojaki linčali. Nato se je preselil v Chicago, kjer je že 21 let. Urejeval je nekaj časa «Glas svobode», nato pa socijalistično revijo «Proletarec», za katero je delal tri leta za stonj. Amerika je tedaj (1908) zabredla v silno gospodarsko krizo in vse delavstvo je mnogo trpelo. Molek je bil tedaj brez zaslužka; živel je v taki bedi, da je že mislil na samomor. K sreči je pa kmalu dobil službo v nekem zdravilskem zavodu, kjer je tolmačil in prevajal korespondenco. V tem času je neprestano pisal za «Proletarca» in je

dve zimi redno poslušal predavanja na Chicago Workers University. Ko je leta 1916, pričela izdajati S. N. P. J. (Slovenska narodna podporna jednota) dnevnik »Prosveto«, je postal njen urednik, kar je še sedaj.

Pisati je pričel torej že v stari domovini. Toda preden je odpotoval v Ameriko, je mati vse rokopise navdušeno sežgala. Prva pesem je bila objavljena l. 1905, v »Delavskem koledarju« v Chicagu. Isto leto je tudi objavil svojo prvo povest. Od takrat piše neprestano. Vse je raztreseno po raznih listih in koledarjih. Njegova samostojna dela so: roman »Zajedalcu« in drama »Hrbtenica«. Oboje je izšlo kot samostojni knjigi. Spisal je še mnogo povesti, novel, dram in pesmi za sedem precej debelih knjig. Vsa dela so socialne vsebine. Prevaja pa tudi veliko iz angleške literature. Do sedaj je prevedel: roman »Jimmie Higgins« Uptona Sinclairja, »Zakon biogeneze« Mooreja, »Roparska trojica« A. Claesena, socialistični katekizem »Katoliška cerkev in socializem«, »Adami pred Adamom«, »Priče organske evolucije«, »Proletarska morala« in še več drugih del.

Vsebinsko jedro vseh njegovih del je samo eno: uporništvu. Vedno se je upiral, od mladih let se je bunil, pa se bo, dokler bo živ. Sovraži klečeplazstvo, hipokritstvo, vse, kar je starega, sentimentalnost, prazno puhlico, — vsako nepremičnost.

Ko sem ga prosil, naj mi napiše kaj o slovenskem ameriškem slovstvu, mi je odpisal takole: »Kar je izvirnega, je večinoma podobno tistemu našemu izseljencu, ki sicer hodi po ameriških tleh in gara za dolarje, toda njegova mentaliteta je še vedno tam, odkoder je prišel. Najbolj smešni so bili in so še oni pisci, ki hodijo po snov v staro domovino, kakršno poznajo iz polpretekla dobe, ko so bili še doma. Malokdo obdeluje ameriško snov, dasi jo je tukaj toliko, da je neizčrpna. Bili so poizkusi in se nadaljujejo v pesništvu, drami in prozi, a vsi se izgubljajo v političnih listih. Izmed treh ali štirih pesnikov je Ivan Zorman (Cleveland) edini, ki je izdal tri samostojne zbirke. Zorman je lirik, dober v obliki in jeziku, vsebina pa mu je ljubezen do dekleta, domovine in narave; v realno življenje se noče poglabiti. Od »mlajših obeta« največ Andrej Kobal, primorski Slovence. Naše literarno delovanje se

strogo deli v dve struji: katoliško in socialistično. Srede ni! Vsaka struja ima svoje organizacije in časopise. Vsa naša literarna mizerija je pod vplivom ameriških razmer: jezikovnih, idejnih in bizniških (profitarskih). Vendar pa je vsa naša ameriška književnost le začasen pojav; bodočnosti nimalo!

»Mlajša slovenska generacija (rojena že v Ameriki) zahteva in je že došla svoje angleške strani v naših listih; pojavil se je tudi že samostojen slovenski časopis, pisan v angleščini! Naša knjiga in naš jezik umirata z generacijo naseljencev, ki so prišli sem pred vojno. Vsi napor, da bi v Ameriki rojeni Slovenci ostali Slovenci, so zaman; močnega, svežega dotoka iz stare domovine pa ni. Moje mnenje je, da je bolje za slovenske delavce in kmete, ki so še doma, da pozabijo na Ameriko. Ostanajo naj doma in skušajo naj tam izboljšati svoje razmere z ameriškimi gospodarskimi in tehničnimi metodami. Tako bodo oni izkoristili Ameriko, ne pa Amerika njih. V poslednjih petdesetih letih je Amerika požrla pol milijona parov slovenskih rok — in kaj jim je dala? Niti ne pravilno zapisanega imena na nagrobnih križih! Desettisočev Slovencev pa sploh nima groba. Ostali so raztreseni, požgani, ubiti v plavžih, v tovarnah, v rudnikih... Slovenski delavci so pomagali Ameriki ustvariti ogromna bogastva, sami pa umirajo bedni. Le oni, ki so kmalu začeli posnemati Američane v izkoriščanju in so potem sami izkoriščali svoje rojake in brate, se lahko danes ponašajo z bogastvom. Kar je pa kulture med nami, smo jo ustvarili mi sami! Domovina nas je izgнала, domovina se nikoli ni spomnila na nas, domovina nas je pozabila! Ali se potem še čudite, da ne bo v Ameriki čez par desetletij nobenega Slovence več — ?!

Naj vam še napišem o vplivu ameriške civilizacije na slovenski življenj. Je ogromen! Politična svoboda, nebroj prilik za izobrazbo izpodriva starega človeka v Slovence. Ameriška šola nima primere na svetu. Učne metode so silno lahke za tujerodca. Povsod knjižnice, večerne šole, predavanja, gledališča, radijo! Naši ljudje so se kmalu živeli v te razmere in jih izkoristili. Kdor je prinesel v sebi le iskrico samostojnega mišljenja, se je kmalu otrešal starih navad: postal je nov človek. Le tako je mogla izrasti med nami

tako močna svobodomiselna organizacija kot je S. N. P. J., ki je največja slovenska podporna organizacija v Zedinjenih državah. Kolikor pa je ameriška civilizacija oksidno razjedljiva za primitivne idejne priseljene mase, toliko je po svojem bistvu preveč materialistična in bizniška za one, ki bi se radi dvignili nad dolar (religija in romantična umetnost) in obenem obdržali dolar. Kakor vse kaže, se ameriški človek razvija v popolnega avtomatona, ki bo le kolesček v ogromnem aparatu.»

Značilno je tudi, kaj piše Molek o ameriškem slovstvu: Ameriško slovstvo je ogromno polje, na katerem dela tisoče delavcev. Produkti se razvažajo v celih vlakih in skladišča so kakor najvišje gore. Ako prezremo njegovo profitorsko stran, — v Ameriki je vse predvsem business! — imamo v tem ogromnem skladišču le malo zlata. Do vojne je vladala v ameriški literaturi silna dolgočasnost in enoličnost, razen male pečice, v kateri je bil Jack London.

Takoj po vojni pa je prišel preobrat, tako zvani «smart set», mlada struja upornih duhov je krepko na delu. Na skrajni levici te struje je Upton Sinclair, dalje poet Carl Sandburg — ki ga zdaj prevajam — in malo proti sredi Dreiser, novelist Sinclair Lewis in Eugene O'Neill, najpopolnejši sedanji ameriški pisatelj. V omenjenem «smart setu» se udelejuje tudi doslej edini ameriški pisatelj slovenske narodnosti — Louis Adamič, ki je kritik in novelist. Da, ameriška literatura ima bodočnost!

Tako smo seznanili čitatelje z najodličnejšim slovenskim ameriškim pisateljem in pa z njegovimi sodbami o našem slovenskem življu v Ameriki. Koliko dela, koliko energije: pastir, tovarniški delavec, skitalec, rudar, pisar, urednik, pisatelj! In koliko je teh naših junakov dela: Zajc, Zavrtnik, Tauher, Koba ... Naši zadnji pionirji! Njihovi otroci bodo Američani in slovenskega rodu bo za četrto milijona manj!

Zane Grey

Dolina smrti

Strahote kraja, ki ima najvišjo gorkoto na zemlji

Pisec te črtice, ki je posneta iz romana «Tappanov mezga», je znan po svojih romanih vsakemu čitatelju «Jutra». «Dolina smrti» je kraj, kjer dosega poletna vročina najvišjo stopnjo, kar jo poznamo na zemeljski površini (62.7 Celzija). Leži na vzhodnih mejah južne Kalifornije. Pisec opisuje trpljenje človeka, ki je začel v to nezasišeno vročo kotlino.

Svoj živ dan še ni tako naglo naložil prtljago na Jeneto ali sploh na kakega mezga. Njegovo poslednje dejanje je bilo, da se je napil, kolikor se je le mogel, napolnil dve steklenici za vodo in prisilil tudi Jeneto, da se je napojila. Nato je s puško v roki spodil mezga na pot. Zavila sta okoli rdeče skale k širokim vratom, ki se odpirajo v Dolino smrti.

Tappan se je bolj oziral nazaj nego gledal naprej. Spuščal se je eno miljo ali nemara še več navzdol, preden je začel prosteje dihati. Pobegnil je pred tolovaji. Tako rekoč pred nosom jim je bil ušel. In če bi se zdajle spustil za njim, ga ne bi bili več dohiteli. Tappan je bil preverjen, da se lahko hitreje in dalje spušča navzdol nego katerikoli

razbojnik. Nu, tolovajev pa ni bilo več videti. Nemara tisti, katerega je bil Tappan rasil, ni mogel ob pravem času dospeti k zaostalim tovarišem. Bržčas pa se tolpi sploh ni ljubilo, da bi ga zalezovala ob tej razpaljeni vročini.

Tappan se je spuščal počasneje. Pot ga je oblival curkoma; bil je tako moker, kakor da bi bil padel v vodo. Debele kaplje so mu polzele po obličju. Zdelo se mu je, kakor da bi mu kapljal ogenj na prsi. Vzlic temu in vzlic težkemu dihanju se ni zavedel, da ga je obdajala strahovita vročina, dokler se ni ustavil v senci velike skale.

Navdala ga je groza. Zdaj je dobro vedel, da je varen pred razbojniki, spomnil pa se je hkrati, da se podaja v še večjo nevarnost nego mu je pretila v gorah. Z zločestimi ljudmi se lahko bojuješ, z vročino pa ne.

Zato je malce počival pod skalo, venomer loveč sapo. Mučila ga je pekoča žeja. Jenet je stala blizu njega in ga je zrla. Tappan se je navadil gledati na mezga kakor na človeško bitje; zdaj se mu je zdelo, da ga žival resnobno mo-

tri. Le za hip se je zamislil in že mu je postalo jasno, v kakšen položaj je bil zašel. Nameraval se je spustiti navzdol na zgornji konec Doline smrti, ki ga še ni poznal. Zaman je: mora preiti ta del, prav tako kot mora čez Pogrebne gore. Kdor ni prisiljen, se jim izdaleč izogne, on pa ni imel izbire in je veljalo iti, pa naj stane kar hoče.

Puška se mu je tako segrela, da je ni mogel držati; naložil jo je tedaj v mezgov tovor. Dasi je imel na sebi zgolj steklenici z vodo, je vendar čutil, da ga teži in stiska. Počasi je gnal mezga pred seboj. Zdaj pa zdaj se je ozrl nazaj v široko odprti kanjon. Videlo se mu je, kakor da bi puhтели odnekod veliki rdeči oblaki. Vsepovsod je bilo preteče tiho.

Pravkar je obšel poslednjo krmuljo, ki mu je zakrivala razgled po Dolini smrti. Tappan se ni nikdar zgrozil pred pogledom na puščavo, ali to pot je osuplo postal. Zakaj, v njegovem od gorā obdanem bivališču je zašlo solnce za visoke čeri, ali tukaj je bil večji del doline v oblasti solnčnega ognja. Dolina smrti je bila podobna pošastno se svetlikajoči gladini bele gmote, nad katero je visela kakor pokrivalo čudna, motna, svinčena megla. Gorski vršaci so se videli kalni, napol zabrisani. Nikjer nobene gibanja. Niti najrahlješe sapa. Dolina je bila mrtva. Puščava je tu gospodovala neomejeno. Tappan ni mogel do gledati drugega konca doline. Bel bleščeči pas se je v dolžini več milj potapljaj v svinčeni pajčolan nad dolino. Širil se je strahovit vonj — po žveplu ka-li, ki je storil ozračje še težje.

Tappan je šel dalje, ne pozabljaše, da ima Jenet svoje posebne nazore. Nenadoma ni hotela več ne naravnost ne na levo ali desno, marveč je venomer silila nazaj. Ta smer pa za Tappana ni bila mogoča. In tako je moral seči po sredstvu, ki ga je redko uporabljal: pretepel je svojo tovarišico. Naposled se je dala žival prepričati in se je spustila navzdol na golo ravan. Kmalu je prišel Tappan na rob pasu, ki so ga senčile gore; zdaj je solnce pripekalo naravnost nanj. Razloček med senco in osojno potjo se mu je zdel ogromen. Bilo mu je tako vroče, da ga je kar stiskalo in davilo. Prihajal mu je občutek, kakor da bi ga kdo žgal skozi obleko in kot bi korakal po razbeljenem pesku. Ko se je nehal potiti in se mu je polt posušila, je izpil iz polne steklenice polovico vode in je šel še počasneje na-

prej. Čeprav je dobro poznal napore, ki jih zahteva od človeka potovanje po puščavi, se mu je ta pot videla neznosna. Njegova Jenet ni nikdar pokazala, da bi jo pot utrudila, zdaj pa je jela postajati čedalje bolj nemirna, kakor da bi bila zavohala sovražnika. Tappan pa ni imel nikdar poprej toliko zaupanja vanjo kot v tem trenutku.

Ko je imel za hrbtom pekoče solnce, se mu je zdelo, da se zaletava vanj strahoten ognjeni val. Bil je prisiljen izpiti še drugo polovico vode iz prve steklenice. Čutil je, da bi bil rešen, če bi solnce kmalu zašlo, toda dve uri ne bi mogel vzdržati v tem peklenškem ognju.

Pošastni blesk doline je dobival rdeč nadih. Okolica je tako žarela, da je Tappanu jemalo pogled. Naposled se je moral oprijeti tovara, ki ga je nosila Jenet in stopati z zaprtimi očmi. In skozi zaprte oči je občutil, kdaj je solnce zašlo za Panamintske gore. Ogenj ga ni več preganjal. In pred očmi mu niso več plavale rdeče pege.

Po solnčnem zatonu se je v Dolini smrti izpremenilo. Prepregle so jo topile meglene tančice. Bilo je še vedno od sile gorko, ali neznosno pripekanje je le ponehalo. Razloček je bil tako velik, da bi bil Tappan skoroda zaznal ohlajenje.

Ko se je mračilo — in somrak je bil čuden, pošasten in tih kakor smrt — je zavil Tappan z Jeneto s peska k solnim in borakovim lokvam. Ustavil se je pred ozkimi pasovi tekoče kisline. Luža ni bila globoka in dno se je videlo trdno. Ali Jenet se je obotavljala stopiti vanjo. Tappan je zaupal bolj njeni nego lastni razsodnosti. Jenet se je obrnila na levo in zavila vzdolž čudnega vrelca.

Znočilo se je že. Noč je bila brez zvezd in brez življenja kakor v grobu; bila je gorka in se je zdelo, kakor da bi tekli skozi njo neki nevidni, jedva zaznaten tok, ki je bil takisto bolj pojav smrti nego življenja. Tappan se je bal, da nastanejo polnočni vetrovi, ki so v Dolini smrti vroči ko ogenj. Zlatokopi so mu pripovedovali, da ni ostal živ, kogar so zasačili vrtinci v Dolini smrti. In videlo se mu je, da celo Jenet volja v zraku neznano in nevarnost. Ni bila več tista pohlevna in ubogljiva žival kot poprej. Videlo se je, kakor da bi se bila zresnila. Sama je ubrala pot in Tappanu ni bilo lahko, capljati za njo — a če bi bil zaostal za deset korakov,

bi mu bila izginila izpred oči. Zavila je k vrelcu kisle vode in se obrnila na polje zdrobljene solne skorje, ki je bila podobna razbitemu rečnemu ledu, ko je znova zmrznil. Pot je bila od sile težavna. Ali Jenetin nagon je najbrž s tega mesta čutil pravilno smer k rešitvi. Tappanu je postajalo od minute do minute težje. Nič ni vedel, kam je sledil živali. Sever, jug, vzhod, zahod — vse je bilo eno in noč se je zgostila do obupa. Strahotna je ta dolina — nič ni za človeka.

Tappan je bil zdaj tri sto in še več korakov pod morsko gladino, po dnevu, ko je vročina dosegla 145 stopinj Fah-

noč, ko so ognjeni vetrovi naredili izjemo in izbruhnili pred običajnim časom. Tappanova nesreča je bila, da je bil prav tisto noč v dolini.

Nenadoma se mu je videlo, da je jel zrak trepetati in se gibati. Dobil je težo. Tokovi so švigali brez zvoka in mogočno. Zbirale so se žive sile. Tappan je vedel, kaj se pripravlja. Gorka plast, ki se je nabrala podnevi, se je polagoma udajala vnanjemu pritisku. Nekaj je razgibalo toplejši zrak, ki si zdaj išče poti navzgor, da izprazni mesto hladnejšemu zraku, ki pritiska navzdol.

Tappan je začul prvo tiho, oddaljeno šumenje vetra in srce mu je stisnila gro-

PAPUANSKA KOČA
K članku na strani 69

renheita. Vedel je, kdaj so se mu jele izgubljati misli in kdaj je izginjalo ravnovesje v njem — in zopet, kdaj so zgolj primitivni nagoni ravnali ves njegov telesni stroj. In bojeval se je z vso svojo voljo, da bi si ohranil vidno in tipalno čutilo. Upal je, da bo vendar le prekoračil nižjo plast še pred izbruhom polnočnih vrtincev.

Zaman. Kakor pričujejo beležke, je enkrat v času najvišje vročine napočila

za. To ni bil več zvok od tega sveta! Mar mu poje v zraku mrtvaški zvonec? Nič ni bilo sigurnejšega od spoznanja, da ga bo puščava prej ali slej zahtevala kot svojo žrtev. Bil pa je močan in razumen in se je do nemoči boril zoper tako obsodbo.

Šumenje je bilo predhodnik drugega, ki mu je sledilo; postajalo je čedalje glasnejše in daljše, potlej je narastlo tudi gibanje vetra, ki je dvigal prah. Če-

prav je bila noč temna, se je še vedno videla bela plast prahu, ki se je gibala vzdolž ob dolinskem dnu. Tappanove noge so čutile, da se polagoma dvigajo tla pod njim. Nos mu je zavohal boraks, lug in žveplo. Torej je zašel na dno prav v času ognjenih viharjev...

Šumenje je naraslo v besno tulenje; prasketalo je in škripalo, kakor da bi šla mogočna nevihta po pragozdu. Bilo je kakor v peklju. Tappana je nekaj zamotalo in je čutil, da prehaja v oblast grozne neznanke. Kakor da bi se od nekod kotalil ogenj, je bučalo in vrelo za Tappanovim hrbtom in se mu je videlo, ko da bi se mu zabadalo v telo tisoče ognjenih iglic. Zdelo se mu je, da sahne. Nočna tema je dobila pošastno bel nadlih; megla je plesala v vrtincih in tla so se izgubljala v toku zvihrane soli. Okoli Tappana so izpuhtevale iz tal smrtne sopare, ki pa so hitele s tako brzino kvišku, da niso mogle Tappana zadušiti! Že je trudoma lovil sapo in se dušil — tedajci pa vrtinec odpihne pare proč od njega. Ali izmed vseh nadlog je bila najtežja, da je moral prenašati težko telo gibajoče se vročine. Tappanu je počasi tako zaslepilo oči, da se je moral tesno okleniti. Jenete in se je z njo vred opotekal dalje. Vsako hlastenje sape je bilo zanj nova muka. Ni imel toliko moči, da bi se bij obri-

sal po obrazu. Pljuča so se mu dvigala kakor težak usnjen meh. Srce mu je delalo kakor stroj, ki mu zmanjkuje kuriva. Bil je zanj trenutki preizkušnje, kakor jih ni imel svoj živ dan. Vzlic temu ga ni moglo streti — ključoval je do zadnjega diha.

Že so ga ostavljala čutila — mračil se mu je pogled, voh in sluh sta ga zapuščala. Le občutek tipa mu je še ostal — občutek, da drži vrv in meza in da hodi po zemlji; čutil je takisto, da ga stiska po vsem telesu strahovit pritisk. Po korakih je bilo soditi, da se dviga pot od solne ravnine k peščene-mu gorskemu rebru. Počasi je jel veter popuščati in je dočkal drug, za spoznanje prijaznejši zrak. Tappan je naposled čutil samo to, da ga mezeg vleče po pesku. Nič drugega. Zdajci se je vse pretrgalo: vsi medli občutki so se pogreznili v nezavest.

Ko je prišel k sebi, je občutil, da ga boli po vsem telesu. Oči so se mu katile. Vzlic temu je videl stne skal, zelenilo meskitov, tamariske in trave. Jenet je ležala udobno vzleknjena po travi. Tappanova naglušela ušesa so se napolnila s čudno bobotajočim zvokom. Zdaj šele mu je bila prišla zavest, da je rešen. Jenet ga je vlekla čez Dolino smrti nazaj v gore, naravnost k vrelec tekoče vode...

B. V češkem Plznju — med delavci in industrijci

esto Plzenj ni Slovencem neznano: pred vojno se je v naših mestih točilo »plzenjsko pivo«. V teh vročih dneh ne bo odveč, če pobožno obudimo ta spomin, ki bo marsikateremu »našincu«, kakor bi rekli severni bratje, izvabil pritajen vzdih. Zares, le Pavliha bi bil vzel na Češko pivo, na Dunaj dekile in v Carigrad črno kavo,

zakaj ondi dobi boljšega blaga na pretek.

Plzenj Čehi ponosno imenujejo: metropola češkega zapada. Ako dober Čeh izgovori »česky západ«, se mi zdi, da je v njegovih besedah poseben zvok: v njem drhti malce skrbi in bolesti, pa tudi nekaj radosti in ponosa. Češki západ je staro torišče narodnostnega boja med Čehi in Nemci. Čehi so se morali jekleno zorganizirati in ojačiti, da so iztrgali mesto iz nemških rok. Žal, da češki jug, vzhod in sever niso nič kaj boljši od zapada. Naši severni bratje so z vseh strani zariti v nemško maso, ki se jim že stoletja razliva v žile in sega k samemu srcu. Nič se jim ne čudimo, če se nam včasih vidijo premalo »širokoprčni« in preveč trezni, razumni in sebični. Bosa je, da v njihovem značaju ni slovanskega srca. Toda malo bi

jim v takem položaju pomagala slovanska »širokosrčnost« in brezbržnost! Kadar so med brati, jim obilno izpregovorili tudi srce, vendar pa imajo prav, če zahtevajo jasnosti v zamislih in zasnovah, treznosti in smotrenosti pri delu in trdnega zaupanja vase. Nekaj germanskega imajo Čehi zares, ali gorje jim, če ne bi imeli! Del teh germanskih lastnosti bi bilo treba vsem Slovanom in Slovenci smo samo v toliko boljši od naših južnih bratov, v kolikor imamo več dobrih lastnosti svojih sosedov in stoletnih tlačiteljev.

Torej v Plznju smo, v Helikonu pivskih Muz, v mestu slovečih Škodovih tovarn, kjer ima važno besedo vojni bog Mars mimo drugih, kakor sta šepavi Hefajst in brzokrilni Merkur. Lepo mesto je Plzenj, da se ti takoj prikupi; že kolodvor te preseneti, tako velikomesten je. Dasi ima Plzenj čez 100.000 prebivalcev, ne opaziš na ulici preveč bučnega prometa. Ali poglej jutraj in zvečer: prave pravcate človeške reke se vale po ulicah, ki vodijo k tovarnam. Samo Škodovke zaposlujejo okrog 15.000 delavcev in celo vojsko inženjerjev in uradnikov, med temi je tudi več Slovencev. Mimo teh tovarn je še vrsta drugih. Ko ugledaš pri Starem Plznju v daljavi prve obrise mesta, opaziš najprej, da ima nebo rjavkasto-sivo barvo, in ko ga zapuščaš na poti v Prago, vidiš svojevrsten kontrast med živozeleno gozdnato okolico in ogromno rjavo pego na nebu, ki označuje mesto. Od tovarn živi največji del Plznja; pomni, da je bila zapadnočeška metropola v prvi polovici 19. stoletja še idilično mestce, v katerem se je napol kmetovalo, napol trgovalo. Okoli stare cerkve se je tesnilo 700 hiš s 17.000 dušami. Industrija je bila kaj neznatna: najrajši so varili pivo, drugo pa le mimogrede. Sedanje mogočne Škodove tovarne so se razvile po l. 1866 iz neznatne fabrike, v kateri je delalo 33 oseb. V teku šestdesetih let je tedaj Plzenj silno napredoval in če kje, velja tu znano reklo, da bi se dedje prijemali za glavo, če bi vstali nenadoma iz groba in si ogledaval današnji svet.

Ker bi zašli preveč v podrobnosti, če bi se ustavili pri starinah, v ostalem pa je mesto podobno mestu, se pomudimo le še pri magistratu, starem, častitljivem poslonju, ki je na znotraj znatno večje in udobnejše nego bi človek sodil s trga. Tu nam povedo, da so najmoč-

nejša stranka v mestu češki socialni demokrati, ki so dali Plznju tudi župana. V njihovih vrstah je prvi čekoslovaški minister za socialno politiko senator Haberman, simpatičen, v bojih za delavstvo osivel mož z markantno glavo, ki malce spominja na Bjornsteina Björnsona. Njih voditelji so skoraj sami nadarjeni samouki, ki so se iz preprostih delavcev ali obrtnikov povzpeli na voditeljska mesta. Druga stranka po številu so češkoslovaški narodni socialisti. Občina živahno deluje, saj se je v takem industrijskem mravljišču treba pošteno oprijeti dela, da se rešijo številni komunalni problemi od preskrbe stanovanj do zdravstvenih in prosvetnih zavodov.

V narodnostnem pogledu je bil Plzenj v časih narodnega preporoda bolj češki ko Praga; tako je vsaj zapisal ruski popotnik Sreznjevskij, ki se je mudil ondudaj l. 1840. Poznejši kapitalistični razvoj je prinesel ponemčevanje in Čehi so bili potisnjeni v manjšino, dokler se niso tako ojačili, da so si jeli zopet osvajat važne postojanke. Po osvobojenju je nastopilo blagodejno olajšanje, Škodovke danes niso več ponemčevalni zavod kot nekoč in Plzenj ima povsem češko lice.

S prijateljem dr. Reismanom sva našla dobrega, uslužnega cicerona po mestu, glavnega urednika socialno-demokratskega glasila, ki vse pozna in ima za vse oči. Tako sva se preverila, kako lepo stanujejo delavci na periferiji, ker skrbi občina za cenen kredit. Kakšne lepe šole jim gradi mesto! Nedavno so dovršili ogromno stavbo: Masarykovo osnovno šolo, ki jo obiskujejo skoraj sami delavski otroci.

Pred obiskom Škodovk smo se pomudili v prostorih Zapadnočeškega konzumnega društva, ki so vzlic svoji obsežnosti premajhni za toliko dela in vrvenja. Delavci so kupili od Škodovih tovarn staro hišo, jo malce razširili in izpremenili v človeški čebelnjak, ki v njem delajo od zore do mraka. Tu izdelujejo mizarji lepo pohištvo, ki se prodaja v Pragi, tam je tovarna mesenina z izbornimi »parkami« (hrenovkami), ondi je velika pekarna, malo dalje ogromno skladišče blaga, pa mlekarina, tekstilna trgovina — vse v lepem redu, čeprav na tesnem. O delovanju tega konzuma pričuje to, da ima čez 32.000 članov, centrala pa zaznamuje v lanskem letu 101 milijon in če-

trt Kč denarnega prometa. Vse to so si ustanovili delavci; sami vzdržujejo, sami žanjejo klasje in uživajo korist...

Naj ga izvršuje kdorkoli — pred dehom imaš respekt, in ni ga večjega evangelija kot je delo za sočloveka. Delo ima zmerom večjo ceno od besede; za njim ostaja kaj več kot za zapovedmi, ki jih vsak oorača po svoje.

To so vam tovarne, Škodovke! Bili smo v njih dobri dve uri, morda celo več. Dovoli, da dobi človek prvi osnovni pojem o moderni industriji (naše tovarne so z malimi izjemami le sence takih podjetij) in premo, da bi spoznal izdelovanje kakega fabrikata: od začetka do konca. Zakaj, ne pozabimo, da tovarniške stavbe zavzemajo 490.000 kvadratnih metrov. Izvzemši tovarno motorjev so prostorno združene med seboj in tako hodiš cele ure po prostorih, ki te včas spominjajo Dantejevega »Pekla«, toliko bizarnih podob ti nudi raznoličnost Škodove industrije. V tem peklu bi se neusmiljeno izgubil, če ti ne bi stal ob strani kak ljubezniv Virgil in ti kazal pot. Mogoče je samo B. Kellermann v svojem romanu »Predor« podal kos tiste fantastične mogočnosti sodobne tehnike, ki te tolikanj pretrese v teh tovarnah, kadar ti grme nad glavo veliki železni vozovi, ob boku si stezajo žerjavi svoje vratove in prenašajo debele kose razbeljenega železa, jeklo pa z drugimi kovinami vred neprestano poje trdo, zaglušujočo pesem dela. Vse se iskri, vse buči, se giblje in križa v vzornem redu, pa se vprašuješ, kaj je človek med temi fantastičnimi bitji, ki se imenujejo stroji? In komaj si se malo otresel prvega romantičnega dojma, vidiš, da je vse to brez človeka le mrtvo ogródje, da človek ravna vsak stroj, človek mu daje delo, on ga oživlja in vodi.

Škodove tovarne v Plzinu imajo obsežno jeklaro, livarno, kovinsko delavnico, tovarno poljedelskih strojev, tovarno lokomotiv, avtomobilov, raznih industrijskih strojev, mostov, elektrotehničnih naprav, orožja (topov, pušk) in municije, pa aeroplanov in motorjev, — torej dobršna vrsta industrijskih panog, tako da se ti od naglega pregledovanja teh navadnemu lajku malo znanih naprav vse skupaj zmede in zgosti v silen dojem, ki je veličasten in pošasten hkrati. Podrobnosti izginejo, ostane samo dvoje: 1. problem industrije in 2. problem človeka.

Problem industrije je v tem, da se je z združevanjem kapitala in z racionalno spojitvijo raznih tovarn v enotno podjetje ustvarila industrija, ki ne opravlja dela zgolj za ožjo domovino, temveč za ves svet. Videli smo električne lokomotive, ki so se tu izdelovale za Argentino, mimogrede smo opazili načrte za naročila iz Afrike in Azije. Ko smo šli skozi izdelovalnico topov, so se izvrševala naročila za Jugoslavijo in z ironijo pacifista sem se nasmehnil pripombi, da se hkrati izdeluje orožje tudi za Italijo. Nič ni naravnjsega od tega, absurdne so le končne posledice, katerih nas varuj Bog... Tiste dni smo brali v listih, da so morali ustaviti izdelovanje pušk za Kitajsko. Ogromni traktorji gredo v sovjetsko Rusijo, tja pošiljajo tudi lokomotive in dynamo-stroje. Tvarne neprestano delajo, industrijski interes zmaguje nad vsem in v tem delu in gibanju je nekaj velikega, mogočnega.

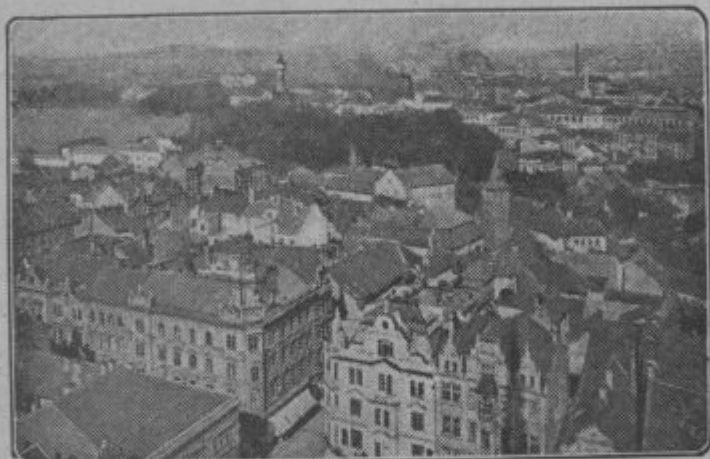
Problem človeka so zdravstvena in mezdna vprašanja delavca, ki mora delati v teh prostorih, med pošastnimi stroji, ob razbeljenih kovinah, v strašnem trušču, v prahu z neizmerno drobnimi kosci kovin, v dimu in v nevarnosti, da z neprevidno kretnjo zapravi zdravje ali življenje. Pot skozi takšno veliko tovarno je prepričevalnejša od teoretične knjige o delavskem gibanju; tu vidiš v jasnih potezah odnos med človekom in delom, med delavcem in strojem, med delavstvom in tehniko.

Kakor je prvi problem velikopotezen, tako ne moreš reči, da bi bil drugi zanemarljen. Vzemimo stvari take kot so: podjetju so interesi kapitala brez dvoma najpoglavitejši, zato se delo ravna predvsem po koristih, ki jih uživajo tisti, ki so vložili v podjetje denar. Res pa je, da človek na obisku Škodovke ne dobi vtiska, da so tisoči delavstva razred parij. Narobe: to so ljudje, ki izvršujejo težko delo, vendar pa dobivajo zanj tako spodobno plačo, da lahko v glavnem primerno stanujejo in se dobro hranijo. Delavci imajo svoj poseben pokojninski sklad mimo zakonitega zavarovanja, potem podporni sklad in celo vrsto humanitarnih ustanov, ki jih je po večini postavilo podjetje samo. Vsaka tovarna ima osebno ambulanco, ki pod vodstvom tovarniškega zdravnika skrbi za zdravstveni pregled delavstva. Podjetje ima brezplačno posvetovalnico za tuberkulozne z zdrav-

nikom-specijalistom. Dalje imajo tovarne svoje kantine z jedilnicami; v eni izmed njih je prostora za 1500 oseb, v drugi za 1200 oseb itd. Kantine oskrbuje Zapadnočeško konzumno društvo. Vrh tega obstoji konzumno društvo za delavce v Škodovih tovarnah, vrtovi za zelenjavo, kjer dobe uslužbenci za neznanтно odškodnino primerne parcele itd. Velikopotezno je urejen »Spolkovy dům«; tu je tudi šola za delavski naraščaj. Poučujejo tovarniški inženjerji. Posebno poglavje bi zaslužila skrb podjetja za stanovanja. Samo ob sebi se razume, da velja enaka skrb uradništvu in če naposled uvažujemo, da ima podjetje svoje tovarne tudi v mnogih drugih krajih, vidimo, da gre tu za državo v malem, za majhno delavsko re-

»Pekel«, bi se nemara tudi čitateljem prilegel vrčec plzenjskega . . .

Nu, pa pojdemo za veselejši konec na obiske k drugi plzenjski znamenitosti, ki ima mnogo obetajoče ime »Plzen-sky prazdroj«. Njegov lastnik je »Mešćanska pivovarna«. Tu se izdeluje tista slovita pivska grenkoba, ki se po nji toži še marsikateri stari slovenski korenini. Tovarna je bila postavljena — kaj pa, v manjšem obsegu — l. 1842. Pozneje se je silno razširila in povečala, od kleti do visokega dimnika modernizirala in je že l. 1914. izdelala čez en milijon hl. piva. Z nekako zavistjo, ki pa jo lahko razumemo, so nam pripovedovali Plzenjčani o srečni peščici hiš, čijih lastniki dobivajo vsako leto 70.000 Kč rente. V teh hišah se je nam-

POGLED NA PLZENJ

publiko, ki ni teritorialno strnjena, ki pa jo vežejo isti interesi. Vodstvo mora skrbeti za primeren odnos med kapitalom in delom; opravlja posle socialnega in zdravstvenega ministrstva, skrbi za produkcijo in za trgovino, ima svojo upravo, svoje sanatorije za delavce in uradništvo, skratka: svet zase, čeprav neločljivo združen z ostalim svetom. To nam daje vsaj približno sliko o velikosti in obsegu modernega veleindustrijskega podjetja, za nameček pa naj povemo, da je samo na Škodovem tovarniškem ozemlju v Plznju daljše železniško omrežje nego ga ima vsa država Albanija . . .

Po poti mimo žarečih peči in požarnih strojev, ko smo z našim Virgilom srečno preromali moderni Dantejev

reč pred l. 1842. varilo pivo; njih lastniki so se združili in potomci uživajo po ogromnem uspehu podjetja prekrasno rento, ne da bi z mezincem ganili zanjo. Te hiše so silno drage, če so sploh naprodaj; ta ali ona se baje že ruši, toda posestnik jo varuje, kolikor se da: dokler stoji hiša, mora teči renta. Zeniti se pri takih pivovarskih patricijih, če imajo zalo edinko —. Bodi omenjeno le mimogrede zaradi srečnih samcev med našimi čitatelji . . .

Prehodili smo celo obsežno tovarno in si ogledali vse naprave od vročih sušilnic do ledenomrzlih kleti, ki so vse vsekane v ska'lo ter dolge nič manj ko devet kilometrov. Tu stoje ogromni trebušasti sodi, polni piva; šest tisoč pet sto jih je nanizanih v lepi vrsti in

od njih se širi razen mraza omamljiv vonj. Da so ostale naprave vzorne in velikopotezne, mi bo vsakdo verjel; za nas lajke in posebej še za take, ki si ne hladimo s hmeljevim kvasom pregoreče ljubezni do alkohola, je to dokaj brezpomembno. Brez dvoma je »Měšťanský pivovar« ena največjih, če ne največja pivovarna na Češkem in nje naprave so v dostojnem skladu s slovesom izdelka.

ulicah se je razmahnilo veselo življenje, dočim je Gabrinus točil vsem skupaj svoj obilni blagoslov . . .

Prijazno so nam pognili mize in pivo je teklo iz sodčkov sveže in razpenjeno. Zunaj se je večerilo. Plzenj, mesto tovarn, se je hladilo po vročem dnevu. Veter je razganjal težke plasti dima in po parkih in nasadih je veseleje kot podnevi zasijalo zahajajoče večerno solnce. Zdaj se je lahko Plzenj pokazal v svojem dobrodušnem meščanskem nastroju in po širokih, modernih

Georges Pourcel

Sladoled

Koj po Veliki noči se je sladoledarica spet prikazala pred šolskimi vrati: bila je to gospa Mercedes Palafox. Pozimi prodaja kostanj, o pustu cvrtnjake, poleti pa sladoled. Kdo bi se mogel upreti veseli izkušnji njenega glasu:

— Vanilja! Jagode! Kava!

Deset fantalinov stoji okrog njenega modro in belo pobarvanega vozička z niklastimi nastavki. Njih oči se požrešno utapljajo v božansko posodo, v kateri počiva najslajša vseh mešanica, in vsi strastno slede gibom debelih španjolkinih rok, ki izbirajo v škatli za kolačke: oblate, školjke ali škarnice . . .

Med fantalini stoji, evo ga, tudi Mimile Palafox, prodajalkin sin. Zelo majhen je, plavolas, prebrisan, komaj osemleten. Njegov rožnat jezik že liže suhe ustnice.

— Mamica, veliko porcijo, tako za deset soldov!

Redko se zgodi, da bi se madame Mercedes, ki vselej spočetka ugovarja, kriči in se španski zaklinja, končno ne vdala pretkanemu nadlegovanju tega zvatorepčka . . .

Zmagoslavno vstopi Mimile na šolsko dvorišče. Počasi, dostojanstveno čuza sladoled in sladostrastje mu sije z obraza. Cela tropa šolarjev se vleče za njim.

— Mimile, samo s koncem jezika!

— Naj no malo poličem, Mimile!

— Deset dobrih redov za en keč!

Najbolj zagrizeno moleduje tovariš Mauger, sršav in smrčav paglavec, ki je videti kot kup cap.

— Podobico! predlaga. Glas mu je počen od razburjenja.

To je nekako tako, kot da bi ponujal svojo dušo. Mimile ga hladnokrvno zavrača in se mu kruto posmehuje.

— Tvojo podobico? Ha ha, ha! Edino, ki si jo mogel iztakniti vse svoje življenje! Kar ohrani to! Sicer si pa preostuden, umazal bi mi škarnice!

Ubogljivo steče Mauger k vodnjaku in se v trenutku vrne z malo manj nevrednimi usti.

— Nu, urno, enkrat z jezikom!

Mauger pospravi vse z enim požirkom. Pa tega ni storil nalašč. Premagalo ga je. Prisega na to in zares je ves skrušen. Mimile, ki bi se moral jeziti, mu odpušča.

— Sicer mi je pa vseeno! Saj pojem sladoleda kolikor ga hočem!

Mauger ga gleda neskončno spoštljivo.

— Ježeš, vendar, to si srečen!

On pa prav gotovo nikdar ni imel sreče. Toda sladoled, to je njegova strast. Najrajši ima jagodovega. Kadar se ti cedi po grlu, bi dejal, da piješ prav-

cati paradiž. Toda soldi so doma redki. Pomislite, že od nekega lanskega poletnega dne ni več pojedel cele porcije.

— Čakaj, jaz ti bom z njim pošteno nabasal želodec. Pa takoj jutri, v četrtek.

Maugerove oči se brezkraino razpro.

— Tega ne boš zmogel, de preprosto. Toda Mimile se napihuje.

— Saj nisem taka šleva kot ti. Saj poznam sistem D.

Mauger ničesar ne ve o tem skrivnostnem sistemu, toda dovolj je prekanjen, da se poganja za svojo korist.

— Na to sem pa res radoveden!

— Treba je samo, da prideš popoldne na ogel ulice Solferino. Jutri bo prodajala služkinja, ker pojde mama nakupovat. Ta služkinja ni hudobna. Prav malokdaj se zgodi, da je ne bi mogel pošteno ukaniti.

★

Naslednjega dne se je Mauger ob določeni uri pojavil na domenjenem kraju. Zares, služkinja je opravljala prodajne posle.

Bilo je to dekle po imenu Concepcion, ki je pred nedavnim šele prišlo iz Španije in ki je lomilo za silo komaj nekaj francoskih besed. Toda k nesreči je bilo resno in je upoštevalo samo svoja službena navodila.

Mauger in Mimile sta sedela na hodniku nasproti vozu. Pri najuglednejšem sladoledu in čakala na usodno uro. Zaman je obračal Mimile pod dolgimi trepalnicami svoje angelske oči in prosjačil z omlednim glasom: »Malo porcijo za dva solda za tega ubogega Mauga-
ra!« Španska služkinja je ostala sladoledje mrzla, nepreprosljiva.

Tega dekleta se je bilo torej na vsak način treba iznebiti . . . Mimile že nekaj trenutkov nepremično gleda tja na konec ulice in je ves nemiren: ali bo pričakovani sokrivec res prišel? Nenadoma se mu razsvetli obraz: baš je zapazil da prihaja vojak, ki stanuje in obe-
duje pri njih doma in se zdaj vrača v svojo garnizijo. Že se je ustavil pred njima.

— Ali bi me ne hotela spremiti na postajo, gospodična?

— Oh! In moj sladoled? je glasno ugovarjala Concepcion.

Vojak je imel zelo sladke oči in nežne brčice. Njegove besede pa so bile mile in sočne kot sladoled iz jagodovega soka . . .

— Če hočete, se Mimile vmeša v pogovor, bova ta čas midva z Maugerom oskrbovala prodajo!

— Samo do postaje, sili zapeljivi vojak.

V duši izkušane Concepcione se vna-
me hud boj. Toda dekle je iz dežele, v kateri se je rodila Carmen. Zato v tem boju seveda dolžnost — ni zmagala.

— Mimile, je polagala dečku na srce, pazi, pazil . . .

Takoj, ko je parček izginil:

— Hajdi, Mauger, hop! Prišel je pravi trenutek! Tole posodo, vsak za eno uho, pa v skrivališče z njo!

Pripraven prostor je zelo blizu. Za napol podrto kolibo odložita sladko breme.

— Slišiš, do sem je tvoja polovica, ukazuje Mimile.

Mauger se spravi nanjo, na določeno polovico. Žurno tlači mrzlo hrano v iznenadena usta in cmoka kot s kropom polit prašiček. Strašansko baše vase sladoled in se nasilno pita z njim.

Joj, toda tudi sredi najizbranejših po-
jedin se zgodi včasih, da kar na lepem omagamo, oslabimo: imeli smo večje oči kot trebuh.

— Ne morem več, obžaluje kmalu Mauger.

Treba je poklicati na pomoč še dva poba, ki se nedaleč oddod igrata v soln-
cu, da pospravita ostanke.

— Zdaj moramo pa stlačiti v posodo ravno toliko blata, odloči Mimile. Po-
žurite se, vsi k potoku!

Mauger, ki ni tako bistroumnega du-
ha, ne more po takih ovinkih slediti Mi-
milovim domislekom.

— Zakaj pa blata v lonec? se čudi.

— Zato, da bomo preslepili Concep-
ciono. Videl boš, ona vse verjame, kar ji rečem . . .

Vrnila sta se z loncem za sladoled in sta ga prav težko spet spravila na prej-
šnje mesto. Concepcion se ni še vrnila. Mauger, ki je imel močno obteženo vest in temnordeč obraz, se je zbal za-
pletljajev in jo je popihal.

— Veš, je razložil namestu slovesa, zdi se mi, da sem bolan kot takrat, ko sem prvič kadil.

Mimile je ostal sam za vozom. Potu-
nil se je v pozo prodajalca, ki čaka od-
jemalcev . . .

Evo je, že se urno bliža Concepcion, gologlava in vsa rdeča. Ob pogledu na-
njo postane Mimilov obraz tragičen.

— Concepcion, ji resno dopoveduje Mimile, za časa vaše odsotnosti se je pripetil čudež . . . Poglejte no sladoled, kaj se je zgodilo z njimi!

Praznoverna Španka ne najde druge besede:

— Bengaza de la Madona.

O seveda, Marija se je maščevala, zato sedaj Concepcion pretaka tako grenke solze.

— Pojdiva domov, svetuje Mimile, povedal bom mami, kako se je ta stvar zgodila.

In vsem sočutnim ljudem, ki ju spotoma vprašujejo po vzroku te hude boleti, fanté neusahljivo razlaga:

— Tale uboga Concepcion je hotela z vojakom . . . zato se je zgodil čudež . . ., da se je sladoled spremenil v blato . . .

(Posl. Pavel Karlin)

Lilije

Komaj so se otroci oddahnili po birm-skih dobrotah je bila že procesija, prvi korak mladih junakov in bodočih narodnih dam v javnost. Mlade, še v devištvu vse drhteče breze so prihitele iz logov občudovat parado najmanjših na poti, ki si jo sami posipljejo s cvetjem, potresaajo z raztrganimi potonkami. Bela deca z razpaljenimi glavicami tava v zvončkljanju in solncu omamljena, vsak otrok za se roža prečudna, množica za njo pa gazi po cvetju in nikomur se ne smilijo pohojene potonke, krvavi madeži v prahu.

ZLATO JABOLKO

In še komaj so pozabili sladoled po vroči procesiji, je že spet praznik. Prvo sv. obhajilo, bela oblekica in sv. Alojz-ij.

Lilija, vsa snežno bela, drhteča v opoju iztočnih dišav mu je znamenje devišтва. Potonke so se osule pred njo.

Tudi sv. Jožef, patron preljube de-žele Kranjske, si jo je prislužil za svo-je potrpežljivo jerobstvo deteta Jez-žuška.

Naš domači limbar, bela lilija — *Lilium candidum* — z velikimi rumenimi prašniki je še vedno ponos vrfov na deželi in najlepši okras zlatih oltarjev pri podružnici in na fari.

Učenjaki pravijo, da je bela lilija doma pri morju in je šla že v sred-njem veku po vsem svetu. Morebiti se je pa razcvetela v malih cerkvicah, kjer je na leto le enkrat maša. Tam mašujejo lilije, tam je njih belí duh najslajši.

Zunaj se pa košati otno dišeče zlato jabolko, kranjski limbar — *Lilium carnolicum* — in zvija svoje zla-te, s temnimi pikami posejane lističe navadno edinega cveta v sladost-rah krčih in vsiljivo razširja daleč na okrog svoj težki duh. Zakaj edinemu cvetju je določen le kratek čas — ne-kaj dni za ljubezen. Da ne izumre, duhti in žari z zlatom na vso moč, saj ga je tako malo, da nikjer ne stopa čez mejo našega naroda. Cvete po obron-kih planin in celo doli na Učki, vendar je pa redkost te lilije na srečo doma še skoraj popolnoma neznana. Poznajo jo pa zlasti v Ameriki že vse velike vrtnarske firme, kakor tudi njeno še redkejšo sestro, tajinstveno temno-jičasto dalmatinsko lilijo (*L. dalmaticum*).

Obeh cvet je po obliki podoben splošno znanemu zlatemu klobuku — *Lilium martagon* — ki svoje vijoličasto-rožne cvetove s temnimi pikicami poveša po svetlih gozdovih. Od domačih lilij dviga cvet naravnost proti solncu le ognjenorumeni in rjavo pikčasti bokalič — *Lilium bulbifarum*, ki je doma posebno po travnatih pobočjih hribov na Primorskem.

Spoznanje, da trajnice najnaravnejše krasi vrtove, obenem pa razvoj umetniškega okusa, ki zahteva vedno bolj izrazitih dekorativnih oblik, sta na eni strani uveljavila stilizirano bizarnost kaktej, na drugi strani pa zahtevata jasno, skoraj bi rekel, tudi stilizirano

rast kaktej, za mlado in zdravo Ameriko je bujna, očarujoča lilija.

Vitka eleganca stebila in listov, lepota cvetnih listov, ki so ozaljšani z raznimi progami, pegami in pikicami ter vedno najbolj apartno skladne barve so lilije uvedle v modo. Zmagala je pa sila njih živahne rasti.

Preko Rusije so dobili po vojni lilijo, ki daleč prekaša navadno belo. Upravičeno so jo imenovali za kraljevo — *Lilium regale* —, saj zraste do 2 m visoko. Snežnobeli, sloki cveti so v vratu zelenkastorumeni, po sredi listkov z vijoličastim pasom, ki daje cvetu blesk biserov, zunaj je pa cvet rožno nadahnen. Regale je iz svoje mrzle domovine prinesla tudi to lastnost, da popolnoma sigurno vzdrži najhujšo zimo, obenem se pa tudi odrezana zelo dolgo drži v vodi, ne da bi zvenela ali odpadla.

Še lepše so razne lilije iz Japonske, kjer jih goje že od pradavnih časov. Kraljica vseh je zlata lilija — *Lilium auratum*.

Po šest in tudi več ogromnih cvetov bele barve odpre na enem stebelu. Vsak listič ima po sredi zlat pas, ki ga ob strani krasi proti grlu vedno gostejše vijoličaste pikice, harmonijo pa izpopolnjujejo veliki rjavi prašniki.

Zaokrožene cvetove imajo prekrasne japonske hibride — *Lilium speciosum* — z belimi in rdeče pisanimi cvetovi ter kitajske tigraste lilije. Nizke so, raznobarvne zvrsti *L. Thunbergianum*, ki imajo pokončne cvetove in zelo hvaležno cveto.

Našteti vse vrste in opisati njih pestro lepoto je nemogoče in tudi nepotrebno, ker jih je že mnogo v cenikih velikih inozemskih tvrdk. V Nemčiji jih posebno goji W. Pfitzer v Stuttgartu, na Holandskem ima pa celo čez 70 raznih vrst C. G. van Tubergen jr. v Haarlemu. Če pomislimo, da lilije vzbujajo občudovanje vsakega človeka, ki ima količkaj smisla za lepoto, in se kosajo z vsemi drugimi cvetlicami, obenem pa niso dražje, bo njih pohod po svetu gotovo zmagovit.

Trajajo mnogo let in so vedno lepše ter raje cveto, čim dalje so na istem mestu v vrtu. A tudi v lončkih jih velik del lahko gojimo, ker so zadovoljne s prav skromno postrežbo, ki tudi začetniku ne dela skrbi.

Lilije zahtevajo zelo redilno, na noben način pa ne sveže gnojeno zemljo. Čebula se sadi oktobra ali pa spomladi

KRALJEVA LILIJA

jormo lilij. Lotos, akant, osat, tulipan, nagelj, ki se njih oblike neločljivo mešajo, palma in hrast, razcveta roža in vinska trta, posebno pa lilija so rastline, ki so prešle v kamen in monumentalnost. Vijolice in šmarnice so pač prenežne. Lilija je zlasti v heraldiki najčestši pojav.

Odkar so Sibirija, Mongolija, Kitajska, Japonska in druge vzhodne dežele odprle svoje rastlinsko bogastvo, je svet pričel občudovati njih lilije ogromnega cveta, čudovitih barv, najplemenitejših oblik in krog ljubiteljev lilij se je začel vedno bolj širiti. Čeprav vlada v stari Evropi še mnenje, da je Amerika v estetskih ozirih daleč za njo, vendar se že danes kosa z največjim svetom, zlasti v vrtnarstvu s starim svetom. V novem so lilije že najvišja moda. Naglo se razvijajočemu svetu ni mogla ugajati počasna, skopa

v aprilu, in sicer tako, da je pokrita 12 cm z zemljo. Preko zime se pokrije zemlja z mahom ali listjem, da prst in ž njó čebule ne premrznejo. Spomladi odejo odstranimo. Zimsko odejo zahtevajo hibride *Lilium auratum*, *lancifolium*, *longiflorum* in *Henry*. Če jih gojimo v loncih, jih posadimo kot hi-

jacinte ali tulpe v reditno vrtno zemljo, pomešano s peskom in listnato zemljo. Preko zime lonce pokrijemo z zemljo in na spomlad, ko čebule odženo, previdno vzamemo ven ter postavimo na nekoliko senčen prostor.

Delo, ki ga imamo z vzgojo lilij, se nam v času cvetja stotero poplača.

Rosld Amundsen

Kako sem postal raziskovalec

Raziskovalec nisem postal slučajno, ampak po trdno premišljenem načrtu.

Že v 15. letu starosti sem sklenil, da se posvetim raziskavanju polarnih dežel. Takrat so mi prvič prišle v roke knjige velikega angleškega raziskovalca Arktide Sira Johna Franklina. Štivo sem uprav požiral in to je postalo odločilno za moje poznejše življenje. Sklenil sem postati raziskovalec in vse kar sem poslej napravil, sem storil samo zato, da bi dosegel ta smoter.

Metodično sem se začel pripravljati na bodoči poklic z utrjevanjem telesa. Na Norveškem sta se tedaj gojila dva sporta: nogomet in smučanje. Slednjemu sem se posvetil z velikim navdušenjem in z vso strastjo. Vsako leto sem se smučal od novembra do aprila. Tako sem obredel vso okolico norveške prestolnice Oslo, ki se je tedaj še imenovala Kristiania. Poleg smučanja sem se uril tudi v drsanju. Mišice so se mi okrepile in telo mi je postalo žilavo.

Mati se je bala zame in mi je branila iz hiše. Neštetokrat sem bil oštet, ker nisem hotel ostati doma in sem silil v mraz. Meni pa so šle po glavi samo mrzle noči na severnem tečaju. Ko mi je bilo 18 let, sem dovršil srednjo šolo. Vpisal sem se na univerzo v Oslu; izbral sem si medicino.

Oče mi je umrl že v 14 letu, v šestem semestru mojih univerzitetnih študij so pokopali še mater. Ker sem se posvetil medicini samo da bi ustregel njej, sem takoj po njeni smrti obesil šolo na klin. Zadostil sem vojaški dolžnosti, ki trajala na Norveškem samo par tednov v letu in nato sem se začel smotreno pripravljati na raziskovalski poklic.

Predelal sem vse knjige raziskovalcev severnega tečaja, ki so mi prišle v roke. Spoznal sem, da je Ahilova peta raziskovalcev Arktide na splošno v tem, da so vodje ekspedicij, niso pa ob-

enem kapitani svojih ladij. Navadno so vse ladje, ki so bile opora ekspedicij, vodili pomorski kapitani. Ekspedicije so na ta način imele dva poveljnika. Tako so nastajali prepiri in nesporazumljenja. Skoro vedno se je ekspedicija razcepila na dvoje. Ti skupini sta šli narazen in sta se na koncu vrnili domov brez uspehov.

Za svojo osebo sem hotel takšno reč izključiti. Sklenil sem torej, da si pridobim, preden započnem raziskovalsko karijero, kapetana, ki mi bo omogočil, da bom sam svoj gospodar. Poprijel sem se tozadevne prakse in sem se za nekaj let (od l. 1894. do 1896.) vkrcal na neko jadrnico kot navaden mornar. Sčasoma sem se povzpел do krmarja ter sem napravil skušnjo za kapetana. L. 1897. sem se vkrcal na «Belgico», ladjo ki je plula na južni tečaj, da bi raziskovala magnetizem v južnovzhodni smeri. Namestili so me za prvega krmarja. Ta ekspedicija je bila hudo mednarodnega značaja. Poveljeval ji je neki častnik belgijske artiljerije, ki je služboval prej v francoski mornarici ter je bil izboren kapetan. Na tej ladji je bil za zdravnika Američan dr. Cook, mož, ki je pozneje zapustil žalostno slavo. Znanstveni vodja ekspedicije je bil Romun, njegov pomočnik pa Poljak. Pet mož posadke je bilo norveškega pokolenja, ostali so bili Belgijci. Ekspedicija je bila na potu dve leti. Po velikih naporih in poučni vožnji se je srečno vrnila v domovino.

L. 1900. sem napravil skušnjo za kapetanski patent in sem se jel pripravljati na praktično delo. Ravnatelj vremenoslovnega observatorija v Oslu mi je dal priporočila za ravnatelja nemške vremenske opazovalnice v Hamburgu. Odpotoval sem tja. V nekaj mesecih sem si pridobil veliko teoretično in praktično znanje v pogledu magnetič-

nih opazovanj. Vrzeli, ki so še ostale, sem pozneje izpopolnil v WillhelmsHAVENU in v Potsdamu.

Moja prva ekspedicija

L. 1900. sem kupil ladjo za prvo ekspedicijo. To je bila mala ribiška ladja, ki je imela samo 47 ton ter je bila stara prav toliko kakor jaz. V naslednjem letu sem se ž njo podal v severne vode Atlantskega oceana med Norveško in Grönlandijo ter sem izkoristil vožnjo za oceanografska proučevanja. Pozimi in spomladi l. 1902. in 1903. sem se pripravljaj na drugo vožnjo. Iskal sem

O. NORDENSKJÖLD,
*znameniti raziskovalec južnega tečaja
in Grönlandije*

prehod s severa na zapad. Z vsemi močmi sem si prizadeval, da bi dobil sredstva, ki so mi bila potrebna za to podjetje. Obračal sem se na mecene znanosti, na učene družbe — dobil nisem nič. Nekateri upniki, ki so mi posodili denar, so celo začeli pritiskati name glede izplačil. Dne 16. junija 1903 je dosegla denarna kriza višek. Oglasil se je moj najnevarnejši upnik, ki je zahteval povračilo izposojene vsote v teku 24 ur in mi je pretil, da bo v nasprotnem primeru zaplenil ladjo, ker sem ga osleparil. Grozil mi je žalosten konec dolgoletnega dela. Toda v tem trenutku sem se odločil za obupen korak. Sklical sem 6 tovarišev, ki sem jim popolnoma zaupal, na posvetovanje. Razložil sem jim položaj in načrt. Pritrdili so mi in sprejeli moj sklep z na-

vdušenjem. Še isti dan opolnoči smo se v največjem nalivu vkrkali na ladjo «Gjoa» ter smo se jeli pomikati proti Skagerraku in Severnem morju. Naslednje jutro, ko se je moj upnik zbudil, smo bili že na odprtem morju. Začelo se je potovanje, ki je trajalo tri leta in ki nam je prineslo uspeh, kakršnega so zaman iskali moji predhodniki cela stoletja.

Začetek »velike pustolovščine«

Tako se je začela velika pustolovščina, na katero sem se pripravljaj celo dotedanje življenje. Začel sem iskati severo-zapadno pasažo, ki je mučila toliko sto let vse polarne potnike. Arktično morje je najbrže malokdaj vide-lo takšno dramo, kakor se ji je nudila z mojo ekspedicijo.

«Gjoa» je bila 33 m dolga in 12 m široka. Plavala je precej na površini. Imela je en sam jambor in eno samo jadro. Preskrbeli smo se sicer s pomožnim motorjem, toda kaj bi ž njim, ko smo se vsi bali ognja in eksplozije! Na Beetchey-Islandu smo se prvič ustavili ter smo začeli beležiti magnetična opazovanja, da bi našli pravec, v katerem je ležal magnetični severni tečaj. Dognali smo, da moramo nadaljevati pot v smeri proti zapadni obali Boothie-Felix. Šli smo dalje in smo dosegli Peel-Sung, najsevernejšo točko, do katere so sploh tedaj prodrli polarni potniki. Tam je bil pred nami Sir Alan Joung s svojo «Pandoro».

Pokrajina je bila docela neraziskana in smo vsak teden enkrat naleteli na koralno otočje, s katerega smo se nekoč komaj rešili. Ladja je obtičala na grebenih in samo mogočen val jo je izpodnesel in potisnil nazaj v vodo. Le naključju se imamo zahvaliti, da nismo poginili. Komaj smo ušli tej nesreči, že se je pojavil orkan, ki nas je premetaval štiri dni in štiri noči po morju. Veter je pihal od zapada. Pomagalo ni ne sidro, ne pomožni motor; da bi nas valovi ne vrgli zopet na kak koralni otok, sem vzel krmilo sam v roke ter skušal ladjo usmeriti k nabrežju. K sreči je morje četrtri dan utihnilo.

To je bilo 9. septembra, ko se je že nižala polarna noč. Bilo nam je jasno, da je treba sedaj poiskati zimsko bivališče. Našli smo ga na južni obali dežele kralja Williama. Izkrkali smo se v malem zalivu, ki je bil dobro zaščiten

pred burjo in nas je varoval z visokimi planinami. Takoj smo se začeli pripravljati za prezimovanje. Najprej smo spravili na suho zaboje z živili. Zaboji so bili zbiti iz takih desk, da smo jih lahko porabili za postavitev koč. V njej smo namestili magnetske instrumente, ki so bili najboljše kakovosti ter so sami registrirali in se ravnali po mehanizmu ure. Vsako najmanjšo deklinacijo so aparati sami od sebe zaznamovali na papirju. Opazovalna koča je morala biti prosta slehernih predmetov, ki vplivajo na magnetizem. Zabitni nismo smeli v deske niti enega železnega žeblja. Spočili smo jih med seboj z žebli iz bakra. Prinesli smo s seboj tudi marmor in nanj smo postavili instrumente. Zdaj je bila naša glavna skrb, da se zadostno preskrbimo z živili. Hodili smo na lov po dva in dva ter smo v razmeroma kratkem času postrelili kakih 100 severnih jelenov, katere smo odrli, njih meso nasolili in ga shranili v kleti pod zemljo.

Srečanje z Eskimi

Nekega dne se nam je približalo pet postav, katere smo imeli najprej za jlene. Šele ko so nam prišli bližje, smo spoznali, da postave niso živali, ampak ljudje. Bili so Eskimi, oboroženi s pušicami in loki. Takoj sem vrgel puško na ramo in sem velel isto storiti še dvema članoma ekspedicije. Šli smo jim naproti.

Bili smo v prav neprijetnem položaju, kajti nihče ni vedel, če so ljudje, ki se nam bližajo, naši prijatelji ali sovražniki. Ko smo bili samo 15 korakov narazen, smo se mi ustavili. Obrnil sem se k svojima tovarišema in sem jima zaklical, naj vržeta puške na tla. Spremitvo voditelja Eskimov je storilo isto. Nato smo si stali iz obraza v obraz. Ker se nismo mogli sporazumeti s človeško besedo, smo začeli kimati z glavo in s kretnjami rok ter z barvo glasu smo jim dali razumeti, da hočemo ostati ž njimi v prijateljstvu. Petorica nas je razumela. Povabili smo jih na ladjo, kjer se nam je razodelo, da pripadajo eskimskemu rodu, ki še nikoli ni videl belokožca. 72 let pred nami so njihovi praočetje videli angleškega polarnega raziskovalca Jamesa Rossa, potem pa jim ni prišel noben Evropec več pred oči. Rossa so se spominjali kot davne prikazni in so govorili o njem kot o po-

sebnem dogodku v življenju njihovega plemena.

Na ladji smo petorici gostoljubno postregli. Vprašali so nas naposled, če se lahko naselijo blizu «Gjoe» na nabrežju. Rekli smo jim, da nimamo nič zoper to in kmalu za tem se je približalo našemu taborišču kakih 200 mož, žena in otrok, ki so napravili 50 koč in se spravili vanje pod streho.

Neposredna bližina Eskimov je zahtevala od mene, ki sem poveljeval mali ekspediciji, največjo previdnost. Za vsa divja plemena ima civiliziran Evropec nekaj božanskega na sebi. Posebno zanima divjaka njegovo skrivnostno, smrtonosno orožje, njegove priprave za užiganje ognja in luči, njegova oprema in drugo. Dokler čuti divjak spoštovanje do teh predmetov, je belokožec kolikor toliko varen pred njim. Kakor brž pa izgine ta nimbus, izgubi Evropec vse spoštovanje. Divjak ga začrti in mržnja postane zanj lahko vsodepolna. Zato sem takoj sklical svoje ljudi in sem jih opozoril zlasti na to, naj se ne bližajo in naj ne segajo po eskimskih ženah, zakaj v takem primeru bi nas divjaki pohrustali.

Severno-zapadna pasaža

Znanstveni rezultati naše ekspedicije so bili presenetljivi. Magnetična opazovanja so bila tako obilna in obširna, da so jih učenjaki proučevali in izkoriščali celih 20 let.

Sedaj smo se podali na iskanje severno-zapadne pasaže. Tri tedne smo blodili skozi plitve in tesne prelive, merili smo vodo in smo večkrat obtičali v njeni plitvini. Nepretrgoma smo se trudili, da bi našli prehod v odprto morje na zapadu. Končno smo ga res našli.

Nekega dne nas je spravil na noge klic: «Jadro, jadro!» Glas je prihajal od mornarja, ki je sedel kot opazovalec visoko gori na jamboru. Naš cilj je bil dosežen! Daleč spredaj v zapadni smeri smo kmalu zapazili obrise nekega lovca na kite, znamenje, ki je pričalo, da smo že na odprtem morju. To je bilo že v avgustu 1905. Končana so bila leta dolgih blodenj in nepopisnega truda. Ladja, katero smo uzrli, je prišla iz San Francisca skozi Beringovo ožino in je prijadrala vzdolž severne obale z Alaske.

Tri tedne pred tem dogodkom nisem mogel nič spati in sem prišel tudi ob

ves tek. Zdaj sem postal strašno lačen. Na krovu smo imeli še nekaj razčetrtenih severnih jelenov. Popadel sem nož in sem kakor s sabljo sekal po njih ter nesel meso v kuhinjo, da so ga na brzo roko spekli, nakar sem ga hlastno pogoltal. Sprelel me je občutek neizmerne zadovoljstva in sreče. Šele pozneje mi je spremstvo povedalo, da sem pred tem dogodkom kazal 50 let, čeprav mi je bilo komaj 33 poletij. Ladja, katero smo srečali, pa je bila »Charles Hanson«, srečni datum pa 26. avgust 1905. Obiskal sem kapetana na ladji. Potem smo se usmerili proti Beringovi ožini.

Dne 2. septembra 1905. smo dosegli severno obalo Kanade. Zopet smo obtičali v ledu. Bližajoča polarna noč nam je onemogočila nadaljnjo plovbo. Začeli smo se torej pripravljati na drugo polarno prezimovanje in smo v tem položaju postali sosedi cele flotilje na kite, ki je takisto zamrznila v ledu in nas je zelo neprijazno gledala, ker so kapetani menili, da jim bomo požrli ves živež. Zgodilo pa se je baš nasprotno — naša mala »Gjoa« je priskočila tej flotilji na pomoč s par vrečami moke.

Severni ali južni tečaj

S tem, da sem odkril severo-zapadno pasažo je bil dosežen prvi cilj mojega življenja. L. 1906. in 1907. sem predaval v Ameriki in sem zaslužil toliko, da sem lahko poplačal vse svoje upnike na Norveškem. Tako sem bil zopet prost; začel sem kovati nove načrte. Po glavi mi je hodil posebno severni tečaj.

Kupil sem staro Nansenovo ladjo »Fram«, nabavil si potrebne zaloge in sem celo angažiral nekega letalca z letalom. Baš ko sem se bil pripravil na to podjetje, pa dobim vest, da je admiral Peary dosegel severni tečaj v aprilu 1909! Ta novica je pomenila zame strašen udarec. Da ne izgubim ugleda, ki sem si ga pridobil v učenem svetu, sem se moral takoj odločiti za nekaj novega. In res, v avgustu 1910. me je odpeljala »Fram« iz Norveške proti južnemu tečaju.

Baš tedaj je iskal južni tečaj tudi kapetan Scott. Obvestil sem ga, da je tudi moja namera poiskati južni tečaj in na tem iskanju sem celo naletel na skupino Scottovih ljudi, katerim sem ponudil polovico svojih psov. Seveda je bila ta

poudba zavržena. Dotedanje izkušnje v polarnem ozemlju so me namreč prepričale, da so psi edina pripravna žival, ki je lahko porabiš za vlako v krajih večnega snega in leda. Psi so močni, žilavi, brzi in inteligentni.

Kapitan Scott je napravil usodno napako, da se na pse ni oziral in je vzel namestu njih s seboj sani z motorji. Ta pripomoček se je izkazal že od vsega početka kot nepraktičen. Tudi shetlanski poniji so odpovedali. Motorji in konjički so postali žaloigra kapetana Scotta.

Utaborili smo se na nabrežju ob veliki ledeni barijeri, medtem ko je kapetan Scott prodril kakih 600 km naprej, da bi na ta način prišel bližje južnemu tečaju. Kmalu pa se je pokazalo, da je vreme v bližini južnega tečaja na kopnem mnogo ostrejšo kakor na ledu. Tam neprétrgoma razsajajo viharji. Scottova ekspedicija je trpela in prenesla mnogo več nego naša. To ni povzdignilo njenega duha, temveč je učinkovalo baš nasprotno. Mi smo se dobro zavarovali pred vetrom in ledena barijera, ki nas je nosila se je izkazala pozneje za ogromen ledenik, čigar opasnosti še nismo poznali, ko smo se bili ustanovili na njem. Ta del ledenika se, kakor smo izvedeli iz poznejših poročil, ni premaknil celih 68 let. Od tu smo začeli prodirati proti našemu cilju.

Povedati moram, da so bili psi naša najzvestejša opora na tej ekspediciji. Vozili smo neprestano na saneh in smo vsaka dva dneva vožnje zapustili malo zalogo hrane in drugih potrebščin. Tako smo si olajšali povratek. Medpotoma smo ubijali najslabotnejše pse, da nam niso bili v breme. Podjetje se nam je dobro obneslo. Vzeli smo s seboj toliko psov, kolikor smo jih po predvidenem računu potrebovali za vlako in smo na ta način dosegli južni tečaj decembra 1911. Ostal sem tam s štirimi tovariši tri dni, napravil sem šotor preiskal ozemlje v širini 15 km in razvil norveško zastavo. Mesec dni pozneje, v januarju 1912 je tudi kapetan Scott dosegel južni tečaj. Našel je naš šotor in naše listine, ko se je vračal, pa ni bil več kos naporom in je z vsemi svojimi štirimi spremljevalci žalostno izčrpan poginil v burji, snegu in ledu.

Dr. Fran Tučan*

Kamenje pripoveduje...

Zdaj, ko priroda bolj kot kedaj mika ljudi v svoje naročje, v gozdove, v planine, k rekam in na morsko obrežje, čujmo besedo »mrtvega sveta«, besedo kamenja. Pripoveduje o davnih dobah zemeljske preteklosti, o strašnih katastrofah, o izumrlih živalih in rastlinah, o prvem svitanju človeške kulture in nje zvezah s kamenjem... Vidimo gibanje lave pod zemljo, nastajanje rud in izbruhe danes že zdavnaj ugaslih vulkanov...

Človek, ki se mu hoče spoznanja, ni nikdar miren. Venomer snuje in kuje, kako bi prodril v skrivnosti, ki ga povsod obdajajo. Nič ga ne moti, da pri tem prizadevanju naletava na ogromne ovire; ali jih premaga ali pa pade pred njimi, dokler spet ne vstane in se skuša preko njih preriti k smotru.

Težavna je pot, po kateri prihaja človeški duh k spoznanju, toda vera v zmago žene človeka nenehoma naprej in njemu, »ni ne mira in ne mejnika, vse boli se z drznim prstom tajne svetá dotika«. Dotika se vsega, kar se mu vidi skrivnostno in nejasno, povsod brska in vse prekopava, zlasti še po materi zemlji, na katero ga je usoda prikovala. Kaj se skriva v globinah njegove hraniteljice, kakšni živili divjajo v njeni notranjosti, kaj se je dogajalo v nji in na nji v dolgih geoloških dobah, kako se je razvijalo življenje — vse to bi človek rad vedel in kot neumoren raziskovalec skuša na vsa vprašanja tudi odgovoriti. Ali kdo naj mu pomaga, da odkrije davne skrivnosti, kdo naj mu da čudodelne ključe, ki bi mu odprli neznane dvore, v katere je priroda shranila vso preteklost naše zemlje?!

Človek — vseved je tudi tu našel pravo pot — dobrega vodnika in še boljšega tolmača, ki ga vodi po trdnih stezah in mu pomaga snemati tančico za tančico, ki lo je z večšo roko ovila priroda okoli tolkilih svojih tvorbi. In glei — pred nami vstajajo slike davne preteklosti, jasne in resnične. Vidimo življenje, ki je pred dolгими stoletji cvelo in odcvelo: vrste se dogodki, ki so davno — pred milijoni in milijoni let — pretresali naš planet, kateri nam je toll mil in ljub, da mislimo: boljšega in lepšega sploh ni v vsejmiru.

Človek je rešil marsikatero svojo unganko v tistem hipu, ko je jel pro-

nicati v bistvo kamenja. In čim globlje je proučeval kamenje, vse jasneje je vstajal pred njim nov svet: *kamenje je jelo govoriti*. In govorilo je tako zgovorno, pripovedovalo je tako večče, da smo na tem pripovedovanju zgradili vso zgradbo tega, kar vemo in znamo o preteklosti zemlje in življenja na nji. Se več: kamenje nam je razodelo, da naš planet ni osamljen, da ima v vsejmiru brate in sestre, ki se po bistvu v ničemer ne razlikujejo od njega. Povedalo nam je, da tudi tam — v tistih nam neumljivo daljnih krajih vladajo enaki zakoni in sile, ki so ustvarili i našo zemljo in ki ravnaajo ž njo. Kamenje je pravilo radovednemu človeku, on pa je poslušal to nenavadno pričo in je čutil zadovoljstvo, da se lahko čedalje bolj približuje smotru, za katerim je toliko hrepenel — resnici. Poslušajmo tudi mi govor kamenja, da izvemo, kakšne skrivnosti nam ima povedati...

O vulkanih, ki jih zdavnaj ni več...

Kamorkoli krenemo, povsod se name-rimo na kamenje: tvori brda in doline, je tista čvrsta skorja, ki ovija neznane zemeljske globine, nudi shrambo rudninskemu bogastvu, je hranitelj rastlinstva: potemtakem je pogoj organskega življenja, kateremu omogoča postanek in obstoj.

Ce nepoučen človek promatra kame-nje, ne bo opazil nič posebnega: neka mrtva, hladna gmota je in nič več. Ali v veččakovi (petrografovi) roki oživi mrtva pečina.

V Moždjencu pri Novem Marofu (Hrv. Zagorje) je majhen hrib. Nizka bela masa moli pokonci in molče skri-va tajno o davnih, nenavadno vihnih časih tamošnje okolice. Že neznamen kosček tega kamna, tanka ploščica, debela komaj kakšno stotinko milimetra, na mah izpregovori, ko jo večča petrogra-

* Predavanje znanega hrvatskega prirodoslovca, posneto po zagrebškem mesečniku za popularizacijo prirodnih ved »Priroda«.

fova roka postavi pod drobnogled. In zdaj izvemo, da je ta hribček nedvomno vulkanskega izvora, produkt nekdanjih izbruhov ognjenika, ki je vrgel na površino ogromno lave; le-ta se je bodisi izkristalizirala v drobne rudnine bodisi strnila v čvrst kamen.

Potemtakem so v okolici tega tako mirnega kraja v davnih časih bruhali ognjeniki. Danes dobro poznamo kemičen značaj in fizikalne lastnosti lave, ki je pritekla tu na dan. Vemo, da magma — raztopljena notranjost naše zemlje — ni prišla na površje že ob bruhanju; skušala je pač pretrgati kameniti ovoj, ki je pod njim od nekdanj ječala, imela pa je premalo moči in je na pol pota opešala. Prodrla je v ta kameniti ovoj; ko je dospela v nove razmere, kjer zračni pritisk in temperatura nista bila toli močna kot znotraj, se je morala prilagoditi novim pogojem. V magmi so nastale izpremembe, kakor da bi nekam oživela in se pripravila na boj. Atomi posameznih prvin, iz katerih je sestavljena, iščejo sebi prikladnih atomov drugih prvin, da se združijo med seboj v nova bitja, v drobne molekule, a le-ti kakor da bi čutili, da jim ni obstoja, če ostanejo sami zase, hite drug drugemu v naročje; tako nastajajo pravilni kompleksi — grude.

Skratka: v magmi nastane kristalizacija. Pravilno razvrščeni kompleksi molekul postajajo večji in večji; glej, že se pojavljajo v raztopljeni magmi rudninski kristali. Nekateri rude so se docela razvile, kemična sestava magme se je izpremenila, ko so v tem kamenitem ovoju nastala znatna gibanja; zdaj so popokali nekateri deli in magma, v kateri so se jele kristalizirati rude, ni mogla odoleti ogromnemu pritisku z obeh strani in je z vso močjo prodrla skozi kamenite plasti ter se kot goreča lava razlila skozi vulkansko žrelo, dol po strmih obronkih. Počasni je tekla ta gosta, raztopljena lava. V nji so plavale rude. Na površini se je jela ohlajevati in zgoščevati, molekuli so se gibali čedalje počasneje in se vse težje zvrščali v pravilne mase, dokler se ni naposled popolnoma ohladila in strdila. Zаметki rud in drobni kristali v belem kamnu so pričča njega izvora in postanka.

Tako nam je tedaj majhen košček kamna, ki smo ga našli pri Moždjencu, razodel davne dogodke, ki jih nepoučen človek ne bi nikdar slutil. Tudi v drugih okoliških krajih je kamenje pripovedo-

valo podobne zgodbe o nekdanjih vulkanih. Vsa severna stran Ivančice je bila prizorišče strahotnih vulkanskih izbruhov. Vemo, da je bil tam ognjenik poleg ognjenika in tla so se utegnile daleč naokrog silno tresti. Ni treba, da bi imel človek preveč bujno domišljijo, če si hoče zamisliti sliko prizorov, ki so se vsak dan odigrali po hribih danes mirne Ivančice. Vse to je bilo davno; utihnilo je vulkansko grmenje, pomirila se je zemeljska notranjost, vendar še danes opazamo posledice nekdanjega vulkanskega delovanja, ki je povzročilo v kamenitem ovoju mnoge motnje, mnoge razpokline, ki skozi nje pritekajo tisti topli vreli, kakor jih imamo v Stubičkih, Sutinskih, Varaždinskih, Krapinskih in drugih toplicah.

Kako so nastajale gore ...

Znanost nam ne more niti danes odgovoriti na vprašanje, v kakšnem stanju je zemeljska notranjost. Največji učenjaki so skušali razgnati temo s tega vprašanja, ki stalno muči ljudi, ki se bavijo s proučevanjem našega planeta — vzlic temu je zadeva še vedno nejasna. Medtem ko nekateri trde, da je zemeljska notranjost tekoča in to trditve dokazujejo, devljejo drugi njih dokaze v nič in nam nudijo druge, ki naj bi nas prepričali, da je zemeljska notranjost trda; glej — še tretji prihajajo in pravijo, da je zemlja na znotraj plinasta.

Kdo bi se spoznal v tej kopici domnev, kdo bi nas popeljal iz goščave protislovnih nazorov? Kamenje nam je tu vsaj do neke meje ponudilo pomoč, ker je nedvomno dokazalo, da je snov v nekaterih delih zemeljske notranjosti tekoča in da — podložna zakonom kristalizacije prehaja zdaj pod zemljo zdaj na nji v rudni agregat, v čvrsto kamenje. Kamenje nam je razodelo, da se zemeljska notranjost neprestano giblje; to gibanje je posledica tistega silnega pritiska, ki ga kameniti ovoj ustvarja s svojo težo ter povzroča zdaj strašne potrese, zdaj to, da se posamezni deli zemeljske površine dvignejo v visoke planine, zdaj to, da se drugi deli globoko ponižajo: nastajajo doline, kotline in gorska sedla. Vanje prodre včasih voda in jih izpremeni v morja.

Skratka: kamenje nam je povedalo, kako je zemeljska površina dobila svoje raznotere oblike (gore, doline, ravnine

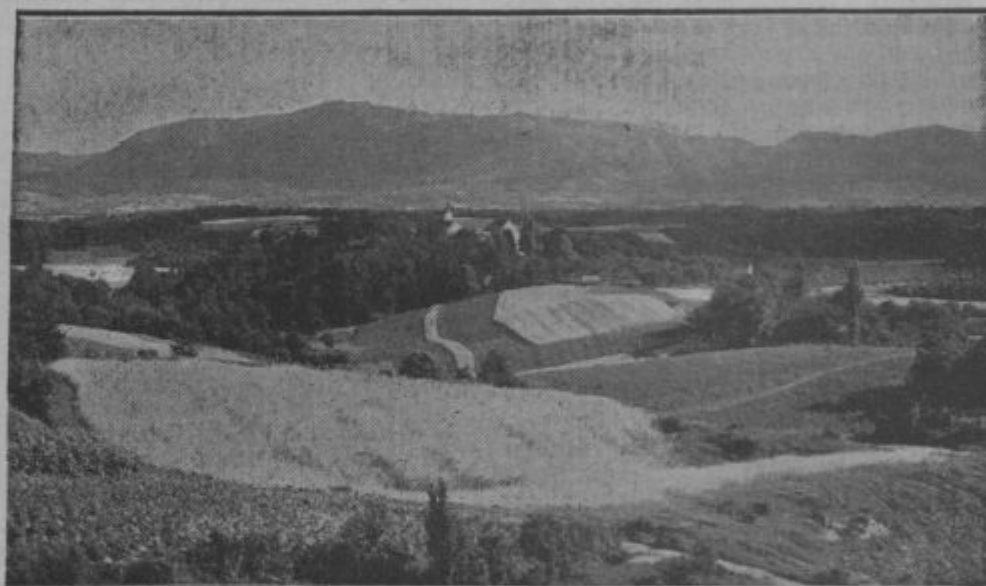
itd.); tudi to smo izvedeli, da je bila vnanja podoba zemlje v raznih geoloških dobah različna, zakaj obličje zemlje se je vsekdar izpreminjalo, se izpreminja še danes in se bo tudi v bodoče — toliko časa, dokler bo naš planet samostojno telo v vsemiru.

O morju in tropskem podnebjju pri nas

Dočim nam kamenje pripoveduje o razvoju trdega, kamenitega ovoja naše zemlje, izvemo od njega tudi o življenju na zemlji in o razmerah, ki so

domišljije, če si želiš predočiti pokrajinsko sliko nekdanje zagrebske okolice, n. pr. v terciarni dobi:

Daleč, kamor sega oko, se razprostira morska površina; le tu in tam moli iz nje kak otok, izmed katerih sta nam najbližja Zagrebska in Samoborska gora s svojim tropskim rastlinstvom in živalstvom. Morje je polno življenja; poleg kitov in delfinov se podi v njem vse polno rib, vsakovrstnih mehkužcev in nešteto raznih nižjih živalskih in rastlinskih živi, ki pridno sodelujejo pri izgradnji kamenitih naslag — teh, ki bodo čez nekaj sto tisočletij tvorile naj-

POGLED NA IVANČICO,
nekdanji vulkan (gora v ozadju)

to življenje omogočile in ga vodile. Kjerkoli kopljemo — v mehkem laporu, ki tvori toliko naših manjših hribov, pa po peščencih ali po gostem apnenecu in dolomitih, — povsod nam bo kamenje odkrilo katero stran zgodovine naše zemlje.

Obstanimo na obronku Zagrebske gore pri kakem laporastem ali peščenem gričku. Tu je v plasteh kamenja shranjena dolga vrsta okamenelih živali in rastlin, ki ne pričujejo samo o postanku tega kamenja, marveč tudi o razmerah, v katerih so se te živali ali rastline razvijale in živele. Ko proučujemo te okamenine, ti ni treba živahne

nižje rebri Zagrebske gore. Tu so predvsem rastlinice, nekake resice — imenujejo jih *Lithothamnium* — ki ne morejo živeti brez kalcijevih soli, ker jih rabijo za izgradnjo svojega telesca. Črpajo jih iz morske vode, kjer se kalcijeve spojine kopičijo v uprav neverjetnih količinah, saj samo v enem letu prinese reke in potoki v morje okrog 926 milijonov ton kalcijevega karbonata. Vsa ta količina izgine, ker jo razne živi porabijo zase. Tudi te *Lithothamnium*, ki jih je bilo na milijarde in milijarde v tistem »zagrebskem« morju — so trošile ogromne količine kalcijevih soli in jih izpreminjale v apnenec

po priliki tako, kot delajo korale: Počasí so umirale, toda iz kalcijevega karbonata sestavljeni deli so ostali, se kopičili v vse večje mase in so naposled zgradili cela brda.

Medtem ko je torej na podnožju Zagrebške gore valovalo življenje polno morje, so imeli kraji okoli njega nenavadno podobo, ki nam o nji lahko povedo lapori okolice Podsuseda, kjer imamo sledove bujnega tropskega živalstva in rastlinstva. Lapor, ta mehanska zmes apnenca in raznih glinastih snovi, se je sesedal na morskem dnu, kjer so se zbirali koščki raznega kamenja. S kopnega so nosile vode v morje vse, kar so zajele na svoji poti; razen kamenja tudi cela stebila, pa veje, listje in kakšno žival; mravljio, čebelo, metulja, ptiča, sesavca. Marsikaj je dospelo na morsko dno; tu je bilo tudi nekaj kalcijevega karbonata, ki se je jel kristalizirati v apnenec in je tako izpreminjal glen v čvrsto gmoto, v lapor, v katerem so ostali razni rastlinski in živalski ostanki, kakor jih še dandanes najdemo v laporu. In ta kamen nam pripoveduje o bujnih gozdovih Zagrebške gore, kjer so rastle palme, magolije, lovoričke, smokve, oljke, cimetrovke, kamforovke, — torej rastline, ki zahtevajo žarko klimo. In življenje v teh gozdovih in na kopnem je bilo takisto v skladu s takratnimi razmerami, ki jih je ustvarjalo tropsko podnebje. Tu so se podili ogromni sloni iz rodu dinoterijev in mastodontov, pa nosorožci, tapirji, jeleni in konji, kakršnih dandanašnji ni več in še vse polno drugih, že zdavnaj izumrlih prednikov današnjih živali.

O svitanju kulture . . .

Tako je človek po kamenju došel k skrivnostim razvoja organskega in anorganskega sveta od njegovih prvih začetkov do naših dni. Izvedel je, da se je organsko življenje počasi izpopolnjevalo, da so se iz nižjih vrst razvile višje vrste živali, da je ta razvoj tekel neizmerno počasi. Nešteti tisočletij je bilo treba, preden se je pojavil tudi človek.

Povdariti moramo, da so prvi kulturni začetki človeštva združeni s kamenjem. Kakor vsako bitje, je bil tudi človek nekoč drugačen. Neuk, nevešč ni imel ne hiše ne doma; z ostalimi živalmi vred se je potepal po pragozdovih in se nag in golorok skrival po

jamah. Koliko ljudi je pač moralo podleči v boju z zvermi - s sovražnikom?! Kako naj bi se bil človek branil? Edin up so mu bile roke in noge ter je v nevarnosti ali pobegnil ali pa splezal na kakšno pečino oziroma drevo, kamor se njegov sovražnik ni mogel povzpeti. Dolgo časa je bil človek tak revež, dokler se ni domislil, da je segel po orožju. Izkušnja ga je naučila, da se lahko obvaruje, če seže po kamnu in ga vrže na nasprotnika. Po mnogih nadaljnjih izkušnjah je spoznal, da ni dovolj, če zgrabi kamen in ga vrže — treba ga je tudi primerno pripraviti. Tako je naredil prvo orodje — jako primitivno, vendar pa že tako, da je obetalo človeštvu zmago. In minila so nadaljnja tisočletja in človek je bil še vedno v hudem boju z okolico, ni pa imel drugih obrambnih sredstev kot ostro ploščico, ki si jo je znal izklesati iz kamna. Bilo je to še v terciarni in diluvijalni dobi. V tem svitanju človeštva je imel tedaj kamen sila važno vlogo.

Nepobitno je namreč dokazano, da so diluvijalni prebivalci krajev, ki so imeli dovolj za orodje primerne kamenja, kulturno bolj napredovali, nego ljudje v pokrajinah, kjer takega kamenja ni bilo. Tako je pračlovek na sedanjih francoskih tleh stal višje od diluvijalnega pračloveka v Nemčiji, ker je prvi imel dovolj pripravnega kamenja, drugi pa ne.

Kamenje je tedaj dalo smer človeškemu kulturnemu delovanju, ono nam je razkrilo vse, kar vemo o prvih sledovih človeškega rodu. Ono nas je otešlo iz mnogih zablod, v katere je došel človek, iskaje odgovor na vprašanje o bistvu sveta in življenja. — privedlo nas je k resnici. Ne čudite se tedaj, če radi stikamo po kamenju. Ljubezen do spoznanja nas je prikovala k njemu. Kamenje nas je naučilo ljubiti prirodo, občudovati njene stalne zakone, ki jih navdaja ubranost, kar toli močno deluje na našo dušo, utrjuje vero v naše vzore, posvečuje naš razum in nam ogreva srce za vse, kar je lepega in zlahtnega. Kamenje nam je pomagalo, da smo odkrili skrivnosti prirode in nenadoma občutili, da ta svet ni ustvarjen zgolj za nas, da nismo nikakoli privilegirana bitja, marveč smo le člen v veliki verigi naravnih bitij, ki jih vse mučijo iste nevolje in vse čaka enaka usoda.

Univ. prof. baron M. de Taube

Začetki ruske države in nje stiki z Evropo

Prvo poglavje spisa »Rusija in zapadna Evropa v teku desetih stoletij«

Zgodovina odnošajev Rusije in zapadne Evrope se deli v štiri razločno zokrožene dobe:

1.) doba oblikovanja in utrditve ruske države pod žezlom dinastije Varjagov, to je skandinavskega pokolenja, od Rjurika — od IX. do XIII. stoletja;

2.) doba tatarskega vladanja od XIII. do konca XV. stoletja;

3.) doba političnega preporoda zapadne sovražne Velike Rusije, pod nadvlado moskovskih knezov in carjev, koncem XV., XVI. in del XVII. stoletja;

in naposled 4.) doba evropskih presnov od prvih Romanovih zlasti Petra Velikega z napredujočim presnavljanjem Rusije v državo, ki bo tvorno posegala v evropsko mednarodno življenje.

Bližajoč se prvi teh dob, ugotavljamo predvsem, da tu ne bi mogli govoriti o kakršnikoli razliki med Rusijo in Ev-

ropo. Slovanofili 19. stoletja so radi pozabili to dobo, prav tako njihovi sodobni posnemovalci »evrazijsci«; vendar pa je to zgodovinsko dejstvo, ki ni zaradi tega nič manj dvomljivo. Kakor bomo takoj videli, se Rusija oblikuje in razlikuje in razvija politično in gospodarsko kot enakovreden član, ki je aktiven in neobhoden v mednarodni zajednici Evrope, v tej »republica Christiania«, ki se je začela v tej dobi oblikovati na zapadu. Seveda je ne bi mogli primerjati z bolj starodavnimi, tako rekoč ustanovnimi člani tega osrednjega društva evropskih narodov, tako n. pr. s Francijo, Italijo, Nemčijo ali Anglijo. Vzlic temu pa njen razvoj sledi čisto naravno za drugimi krščanskimi narodi na obodu Evrope tega časa, kakor na pr. Švedske, Danske, Češke, Poljske ali Madžarske.

Da se preverimo o tem, začnimo naše razglabljanje s kratkim opisom (iz mednarodnega vidika) tistega pozorišča, na katerem so se odigrali dogodki, ki nas zanimajo. Posebno je treba poudariti, da je sám proces oblikovanja ruske države, ki zajema dobo okrog 150 let, (od srede IX. do konca X. stoletja), že sam na sebi stvarno mednarodni in vseevropski. Velika ravnina vzhodne Evrope, ki se razprostira od Baltiškega do Črnege morja, od Karpatov do Urala, in ki je bila naseljena že v tisti dobi prav tako kot danes s slovanskimi, finskimi in litavskimi plemeni, je bila pod politično vladavo dveh ras, ki sta bili obe tuji domačim plemenom: na severu so vladali Varjagi, v sredini Kozarji.

Varjagi skandinavskega pokolenja (iz rodu tistih, ki so jih imenovali v zapadni Evropi Normane), zlasti pa Švedje, so polagoma prodirali v vojaških tolpah na jug. Sledili so jim trgovci in obrtniki, često z družinami. Prodirali so mimo dolgih rek ter se tako spuščali z baltiške obale proti Črnemu morju. Zasedli so dolgo vrsto strateških in trgovskih postojank ob Nevi, Ladožkem jezeru, Dvini in Dnjepru, skratka: vso progo, ki se je imenovala »velika cesta Varjagov h Grkom«. V sredini je bila

* Pisec serije člankov, ki jih bomo priobčili kot prevod francoski spisane brošure »La Russie et l'Europe Occidentale à travers dix siècles« je podal v kratkih, zelo preglednih obrisih zgodovino odnošajev med Evropo in Rusijo. To je predmet, ki se ga često dotikajo tudi dnevniki v svojih poročilih o ruskem vprašanju, pač enim najvažnejših na svetu in posebej važnem za Evropo. Mislimo tedaj, da utegne ruska zgodovina s tega vidika zanimati slehernega našega čitatelja, zato smo sprejeli ta prevod v objavo. Naš časopis pa je namenjen najširšim ljudskim slojem, ne samo izobražencem; morali smo tedaj izpustiti uvod, ki premočriva odnošaje med Rusijo in Evropo kot problem, zakaj tako premočrivanje zahteva že nekaj več znanja. Da bo zadeva dovolj jasna, naj omenimo samo tole: Na Ruskem se že dolgo borita med seboj dve struji: ena smatra, da je Rusija v vsakem pogledu sestavni del Evrope, zato mora sprejeti njeno kulturo in se povzpeti na višino zapadnih narodov. Druga struja trdi, da je Rusija nekaj samoraslega, kar zahteva čisto samostalen razvoj in da je po duhu svoje narodne kulture bližja Aziji. Tudi dandanašnji se še mnogo razpravlja o tem; dočim boljševidki v splošnem podpirajo poevropljenje Rusije in širijo med ruskim narodom na zapadu vznikde ideje in nanke, so tako zvali »evrazijsce« za čisto drugo rešitev ruskega »problema«, namreč za usmeritev na vzhod. Čitatelj bo imel priliko, da v razpravi ruskega učenjaka Taubeja zasleduje razvoj teh odnošajev. — Zaradi lažje umljivosti smo skrajšali nektere stavke in izpustili opazke. — Uredništvo.

široka »vplivna sfera« vladajočega turkomanskega plemena Kozarjev, ki so imeli bolj ali manj pravilno urejeno kraljestvo že iz časov bizantskega vladarja Justinijana. Upravljali so ga Khagani (židovske veroizpovedi), ki so imeli pravilne politične in trgovske odnošaje z Bizantom in z bagdaskim kalifatom. Kakor Kozarji s svojo prestolnico Itilom (Astrahanom), prav tako so bili tudi njih sosedje z Volge Bolgari (takisto turškega pokolenja) posredovalci velike vzhodne trgovine med Skandinavijo in baltiskimi okraji na tej strani ter z Arabijo in osrednjo Azijo na drugi.

Iz strnitve teh dveh pglavitnih političnih sil je nastala ruska država.

ustanovljeno državo; v njen sestav spadajo v obliki velike konfederacije slovnanofinske kneževine z dvema političnima središčema: Kijevom in Novgorodom. Tu je vladala rodbina švedskega »konung'a«, rodu kneza Igor Ingvara († 945), sina legendarnega Rjurika, ki je po naših zgodovinskih rokopisih ustanovitelj ruske države (oficijelni datum: 862 l.). Vnuk Igorja, slavni knez Vladimir Sveti, je upeljal v Rusiji okoli l. 990 krščanstvo, potem ko je z vojaško silo prisilil dve bizantijske »basileis«, da sta mu priznali kraljevsko čast, mu poslali sestro za ženo in duhovnika za krščenje ljudstva.

Pri ustanovitvi in zedinjenju ruske države v IX. in X. stoletju je tekmo-

MEJE SLOVANSTVA KROG L. 800 PO KR.

Prodirajoč vedno dalje proti jugu, so zavzemali po vrsti Ladogo, Novgorod, Pskov, Polozk, Smolinsk in naposled Kijev vedno na progi k Bizantiji, (ki so jo večkrat napadli). Skandinavski pusto-lovci so potisnili obmejne utrditve Kozarjev in tudi njihov narod tja proti Kaspiskemu morju.

Ta zgodovinska doba se je končala v drugi polovici X. stoletja, za vlade velikega kneza Svjatoslava kijevskega, ki je strmoglavil kraljestvo Kozarjev in nadaljeval pohode proti Bizantu. Od te dobe dalje lahko smatramo Rusijo kot

valo med seboj tvorno ali le trpno sedem politično-narodnostnih enot: slovanska narodnost, finska in del litavske, Varjagi in Kozarji, kateri so se pričkali za politično premoč nad temi narodi, Bolgari z Volge kot bogati trgovci, posredovalci trgovine z Azijo in Grki z Bizanta (skupaj z dunavskimi Bolgari) v vlogi pokrščevalcev na ogromnih ozemljih od ustja Dnjepra tja do Neve. Ta zmes ras in teženj je očitno pospeševala mednarodne odnošaje v novi državi, ki so bili posebno živahni na obodu države.

V prvi dobi edinstva in narodne nezavisnosti pod dinastijo Varjagov (do srede XIII. stoletja) se opaža posebno živahno sodelovanje ruskih knezov v mednarodnem politično-gospodarskem življenju Evrope. V političnem pogledu so kijevski knezi gojili predvsem že zdavnaj utrjene zveze s severno Skandinavijo; te vezi so ostale posebno presrčne in tesne do srede XI. stoletja. Prvi rodovi teh knezov so bili pravi normanski »vikings«. Celo Vladimir Sveti (980—1015 l.), ki ga ruski slovanofili radi imenujejo že popolnoma slovanskega kneza — je bil po zanesljivih podatkih ruskega učenjaka Pogodina vsekozi varjažski knez.

Politične ideje, verstvo, običaji, vojaška in civilna uprava, vpliv na gospodarsko kulturo, dotok novih življev v

slovanski jezik, celo poezija narodnih pesni »bilin« — vse to pričuje o pretežni vlogi, ki jo je imel v Rusiji varjažski element. Sicer pa so »bratrance« onstran baltiške države — vojniki, trgovci, obrtniki — še vedno prihajali v Rusijo, imenovano takrat »Stora Svitlod« — »velika Švedska«.

Ta dokaj močni skandinavski vpliv je dosegel višek pod sinom Vladimira, Jaroslavom Modrim († 1054 l.), ki je bil slaven zakonodajalec osrednje Rusije. Oženil se je s hčerko švedskega kralja Olafa, ki je bil tako naklonjen skandinavski narodnosti (tako trdi danski učenjak Thomsen), da bi lahko skoraj videli v tem nekako nasprotovanje slovanskemu življu.

(Konec prihodnjič)

Današnja umetniška priloga

Današnji številki smo priložili reprodukcijo fotografije »Ju'ro na Bledu«. Fotografu je uspelo, da je zajel na ploščo jutranje nastrojenje, ko je »šla meglica z jezera«, kakor pravi narodna pesem. Vse značilne strani Bleda se zlivajo v ubrano enoto: voda, gore, otok, rastlinstvo. Vse pričuje, da je Bled zares »podoba raja«. Fotografija učinkuje kot umetniška slika in bo brez dvoma vsakega naročnika še prav posebej razveselila, saj ga ni kraja na Slovenskem, kjer ne bi bil Bled komu znan po svoji očarljivi lepoti.

Na dosedanjih umetniških prilogah smo podajali naročnikom našega časopisa lepote gorenjskega in dolenskega sveta, le s sliko »Logarska dolina« smo prešli na nekdanjo Štajersko. Prosimo ondote naše prijatelje, ki se bavijo s fotografiranjem, da nam pošljejo v izbiro kar največ lepih in značilnih pokrajinskih motivov s slovenske Štajerske. Po dosedanjih slikah je lahko vsakdo posnel, kakšno merilo rabimo pri izbiri slik. Fotografija bodi predvsem fotografsko brezhibna, ker so za reprodukcijo pripravne le najboljše fotografije. Motiv ne sme biti šablonski kot za razglednice; slika mora izražati značilnost pokrajine ali nje nastajanje v tem ali onem letnem času; imeti mora tedaj nekoliko umetniški učinek na gledalca.

Prav posebno bi nam dobro rabili lepi motivi iz Šavinske doline, Pohorja in vzhodne Štajerske (Slovenskih goric).

»ZIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke, ČESKOSLOVAŠKA mesečno 4 krone, AVSTRIJA mesečno 63 grošev, AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Slavko Plemelj

Jutro na Bledu